

Erdélyi Tudósítások

Ára: 18 forint
1989. június

inhalt • contents • contenu • continut • содержание → 15

Változó útjaink

Ezelőtt két-három évvel, ha Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen sétáltam, magyar rendszámú autók számaival találkoztam. Különösen feltűnő volt a magyarországi személygépkocsik sokasága, amikor a havas utakra hívatkozva a romániai autóforgalom teljesen be volt tiltva. Még viccelődtek is a helybeliek, hogy „elfoglaltak a magyarok”.

Abban az időben az erdélyi helyzetről, az ott történektől jőszerivel csak egymástól hallottak az emberek. Mindenki, aki „kint” járt, a saját változatát mesélte el a barátainak. A sajtó, a rádió, a tv hallgatott. Hallgatnia kellett. Akinek nem voltak ismerősei, barátai odaát, talán még arról is megfélekedett, hogy a szomszédban is élnek magyarok.

Azután a „Szűrös-beszéddel” minden megváltozott. Fokozatosan leomlottak a korlátok, megszólaltak az emberek és az „első nyilvánosság” is tudomást vett a romániai diktatúráról, a Ceaușescu-terrorról, a magyar kisebbség helyzetéről. Könyvek százaai jelentek meg, köztük nagyon komoly és színvonalas publikációk. A tömegtájékoztatás is beindult, tudósított és értékelt, szolidaritást és tiltakozást, állást foglalt és aggodott.

Mindenki örömmel vette tudomásul, hogy egy újabb tabu szűnt meg Magyarországon, de közben – csendben és észrevétlenül – eltűntek az erdélyi utakról az autók. Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen már a lengyel és a nyugat-német rendszámokat veheti észre az ember. Hová lettek a magyarok? Az életszínvonal zuhant volna olyan nagyot, vagy talán a romániai vámrendelkezések riasztottak vissza a barátok meglátogatásától?

Félve trom le, nem akarok igazságtalan lenni, de nekem úgy tűnik, hogy minél többet foglalkozunk az erdélyi helyzettel, annál inkább feledkezünk meg az ott élő emberekről. Pedig a róluk szóló könyvek, újságok nekik is szólnak, nemcsak az itthoniakat tájékoztatják. De ha nem megy senki, ki juttatja át, ki viszi el legalább a hírt annak, hogy foglalkozunk velük, és nem közömbös a sorsuk.

HAMPERLICS ANDRÁS

Harminchét esztendeje már, hogy itt élek a Kárpátok és Alpok ölelte, a „kék” Duna mentén elterülő tájon, mely több mint 2000 esztendő viszonylagos története miatt számos nép hazája lévén azt a – sokak által megkérdőjelezett – nevet kapta, hogy Közép-Európa. Van, aki Pannóniának nevezi ezt a tájat, s ki tudja, hányféleképp szólítják még.

Számomra ez a táj az Európa nevezetű öreg hölgy szívében terül el: bizonyosság rá saját nevem. Nelu Bradean-Ebinger.

Nelu a román Ioan becézett formája: németül Hansi, magyarul Janika lenne. A Bradean a román brad szóból ered, s németül *Tannét* jelent, magyarul *fenyő*. Ebinger ama német őseim családnéve, akik 1760 táján az ún. „ulmi dobozokban” jutottak el a Duna mentén egészen a Bánátiig, ahol magyarok, szerbek és románok lakta vidéken új hazát találtak. A bogárossi falukronika szerint az Ebingerék a Felső-Rajna vidékéről érkeztek. Jómagam ugyan a háromnyelvű Aradon láttam meg Közép-Európa napvilágát, mégis bogárossinak (románul *bulgărusnak*, németül Bogareschnek tekintem magam: a község a gabonából dúslakodó Bánátban található, öt kilométernyire Lenauheimtől, ahol a költő Nikolaus Lenau született. Johann Szimits, a bánáti svábok ismert költője, ugyancsak Bogárosson született 1852-ben, éppen száz évvel a születésem előtt.

Nem csoda, ha a német szó ily jeles mestereinek környezetében magam is tollat ragadtam már zsenge ifjúkoromban: verseltem, egyszerű rímeket kovácsoltam. Bizony, kovácsoltam: a szomszédunk ugya nis kovács volt.

Odahaza hol Hansinak, hol Nelunak hívtak, míg aztán az utóbbi, a most már Romániához tartozó Bánátban, hivatalosan is utónevemmé nem lett. Ez a név – melyet gyakran összetévesztenek a Nehru, sőt Nelli névvel – olvasható most már minden okmányomban. Annyira megszerettem, hogy soha oda nem adnám, bár sokszor szólítottak már fel, hogy németesítségem vagy magyarosítsam. Sok Hans, Johann meg János él Magyarországon, Nelu azonban alighanem csak egy. Tudom: nem erősséggem a szerénység. Mi lenne a kisebbségekkel, ha nem volna bennük némi önbecsülés? *Nomen est omen.* Élek tehát a kevert névvel, mely sokak számára zatyulék, számomra azonban a nevem.

Húsz esztendővel később, amikor a híres Eötvös Kollégiumban egy japánlak-

tam egy szobában, kiderült, hogy nevem eredete még ennél is szerzeágazóbb. (Sitosi, a Budapesteni tanuló japán diák, zsebszámológóján százalékokra színtetve át eredetem táblázatát: mely szerint 50%-ban német, 25%-ban magyar, 12,5%-ban román és 12,5%-ban szerb volnék.)

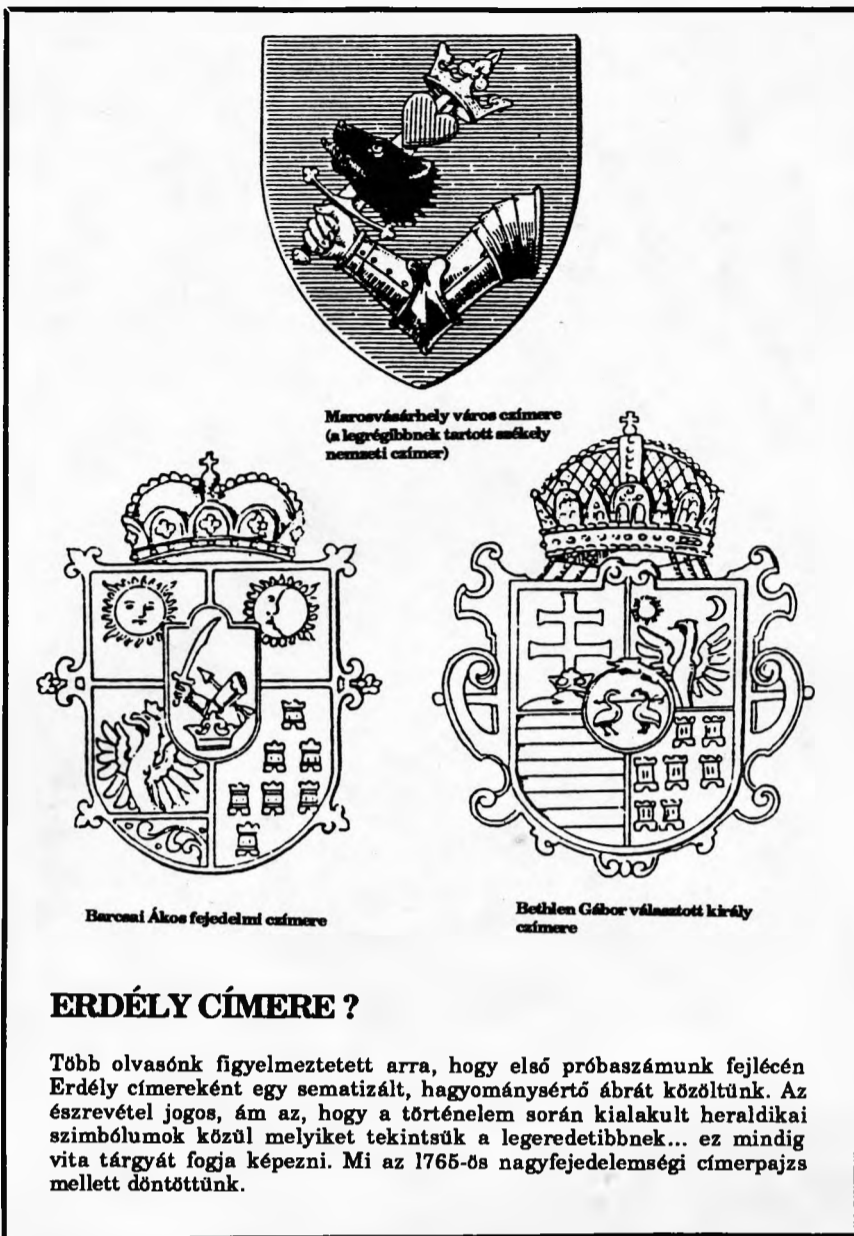
Egyik nagyanyámat Fehér Máriának hívták. Ebinger nagyapám, aki a húszas években marhakereskedőként próbált szerencsét Dél-Amerikában, Montevideóban ismerkedett meg Fehér Máriával, s 1930-ban ott született édesanyám. Egy dedányám neve szerb volt: Duganics. Itt állok én: négyféle vér kering az ereimben, nevem kétnyelvű: német és román, 1980 óta magyar állampolgár vagyok, magyarországi német faluban élek: *Wuderschben*, Budaörsön; három nyelvet beszélek, anyanyelvem azonban a bánáti sváb tájnyelv nyelvjárás. Nem kell csodálkozni hát, ha német ajkú közép-európainak vallom magam. Hisz mindenkinek szíve joga, hogy ilyen vallomást tegyen, s aligha egyedülálló az én vallomásom itt, Európa közepén.

Egy közép-európai vallomásai

Hazám, Közép-Európa: mit is jelent ez? Ha a nyelvi oldaláról nézzük, akkor a cseh, a szlovák, a magyar, a német (osztrák), a szlovén, a szerbhorvát és az erdélyi román dialektusok egyfajta „dunai nyelvszővetség”-e a mértékadó ezen a tájon.

(...)

A nyelv azonban a gondolkodásmód, a népek mentalitásának tükröképe. A kultúra terén is rengeteg az összecsengés, az egymáshoz igazodás. Hasonló építészettel találkozunk számos nagyvárosban: Bécsben, Prágában, Budapesten és még számos más közép-európai város képe is alátámasztja állításunkat.

ERDÉLY CÍMERE ?

Több olvasónk figyelmeztetett arra, hogy első próbaszámunk fejlécén Erdély címerként egy sematizált, hagyományos ábrát közöltünk. Az észrevétel jogos, ám az, hogy a történelem során kialakult heraldikai szimbólumok közül melyiket tekintsük a legeredetibbnek... ez mindig vita tárgyát fogja képezni. Mi az 1765-ös nagyfejedelemségi címerpajzs mellett döntöttünk.

De mi történik a szívek mélyén, e népek érzelmi életével? Erre vonatkozólag mindenekelőtt az irodalom szolgál számos ismert adalékkal. Hisz vannak kultúrákat és nyelveket áthidaló írók, mint Nikolaus Lenau, Adam Müller-Guttenbrunn. Ödön von Horváth, Franz Kafka, Rainer Maria Rilke, Herczeg Ferenc, Miroslav Krleža, Paul Celan, Kalász Márton és sokan mások.

Hasonlóképp, sok nevet lehetne felemlíteni a zene világából. Am nemcsak a szellemtudományok területén, hanem a természettudományokban, az orvostudományban, a technika, a gazdaság és természetesen a politika területéről is felsorolhatnánk még számtalan kapcsolatteremtő nevet.

E közép-európai ismertetőjelek közös történelemből, sok száz esztendő együttélésekből erednek. Hányszor csapott át az egymás mellett élés egymás elleni acsarkodásba! S mindez egyfajta „gyűlölködő szerelembe” torkollott, mely mind a mai napig oly jellemző Közép-Európa népeire.

Ha mégis el akarunk különböztetni egy igen jellemző ismertetőjelet, akkor az alighanem e népek és népcsoportok aszimmetrikus földrajzi elhelyezkedése. Valamennyi nép más nemzetiségű népcsoportokkal él együtt – általában olyan kisebbségekkel, melyek a szomszédos országokban a lakosság többségét adják; ennek következtében keletkezett számtalan nyelvi sziget, melyek Közép-Európa hajdani soknyelvűségére emlékeztetnek. Valamennyi olyan nemzetállamban, amelyik az első világháború után jött létre, kisebbségek is élnek. Ezek egyikéről külön kell szólnunk: a zsidóságról, mely Közép-Európa valamennyi életterére rányomta bélyegét. Mellettük a németek és a magyarok azok, akik a kisebbségként valamennyi közép-európai országban megtalálhatók.

Életképes-e Közép-Európa? Úgy gondolom, igen. Jövője az európai „Egység Házában” keresendő, mely egyre tisztábban körvonalazódik, s melynek szíve mindenképpen a keleti és nyugati szárnyat áthidaló erős „gerenda” kell legyen.

A hajdani „örök” ellenségek Európa nyugati felében, a németek és a franciák már rátaláltak egymásra; meglehetősen ezt Közép-Európa népei is, hisz oly régóta együtt élnek már.

Ebben a reményben bizakodva üdvözlő önöket

egy közép-európai, (aki Wuderschben – magyarul Budaörsön – lakik)

Szomszédaink – szomszédainkról

Arra kértek, írjam meg, hogyan látják az osztrákok Erdélyt. Látják?

Legyünk őszinték: nem nagyon látják. Ez az Európa szívében fekvő független kis állam nem Balkán felé orientálódik. Ausztria nyugati részei amúgy is inkább a Nyugat-Németország felől be- és áttáramló gazdasági, tudományos, kulturális és főleg idegenforgalmi befolyások függvényei. Bár a keleti országrész végre felfedezte a pluralizálódó Magyarországot – melynek keleti határait az osztrák ember valahol a Váci utca és a Városliget között érzékeli.

Persze ez így nem igaz. Ezerszámra utaznak osztrákok Jugoszláviába, Görögországba és Törökországba – néha még Erdélybe is eltévednek. S annak ellenére, hogy keveset tudnak a mai Romániához tartozó Kárpátokról és a Kárpát-medencéről, néhány részlet azért a kelet-nyugati tudathasadás ellenére is belevág agyukba, mint a fájó szilánk az ember talpába.

Ilyen tudatképző „újdonság” az a néhány éve felkapott hír, hogy Románia területén német nyelvű emberek is élnek, méghozzá a bánátsági svábok és az erdélyi szászokon kívül egy osztrák gyökerű csoport is, akik az ellenreformáció elől Felső-Ausztriából és Salzburg tartományból menekülő evangélikus „Ländlerok” leszármazottjai.

Sajnos, az ilyen újdonságok közé tartozik a román „településrendezési” terv is, melyről itt, Ausztriában a magyarországi részletismeretekkel ellentétben csak annyit tudnak, hogy az több ezer falu „életébe” fog kerülni.

Ceaușescu kultúra- és emberpusztító politikájának sikerült az osztrákokat úgy-mond „felébreszteni”. Mióta a bulldozert, a sajtónak köszönhetően, ismerette vált, teljesen megváltozott a „tudatlanság és információhiány füstje” mögött meghúzódó Románia-kép.

Épp hogy megengedhető leegyszerűsítéssel állíthatjuk, hogy évtizedeken keresztül az átlagos osztrák három dolgot tudott a balkáni államról:

a Ceaușescu család feudalizmust idéző akaratosságát birtokolja az országot;

a Ceaușescu család hihetetlen személyi kultuszt épített fel Nicolae és Elena körül, melybe már belevonták Nicu nevű fiukat is;

a Ceaușescu család bizonyos mértékben sikeres egy a Szovjetuniótól független külpolitika kialakításában.

Az utolsó pont volt az, amely a nyolcvanas évek közepéig befolyásolta az osztrákokat Románia megítélésében. Mikor Szöcs Gézát, Tóth Károlyt és az „Ellenpontok” című erdélyi Szamizdat körül csoportosuló magyar értelmiségieket meghurcolták és Ara-Kovács Attilát át-kényszerítették Magyarországra, a „Die Presse” nevű bécsi napilapnak írt híreimre és riportjaimra aránylag sok olvasólevelet kaptam, nagyrészt azzal a hangvétellel, hogy: „Teljesen hihetetlen, ezt csak azért írta, mert mint magyar származású újságról el szeretné terelni a figyelmet a budapesti vezetés Moszkvától való teljes függőségéről.” Egy kedves olvasó hozzátette: „Ilyen nacionalista alapon nem szabad ítélni egy útját kereső népről (román) még akkor sem, ha azt kommunisták uralják.”

Ez az ítélet bizony alaposan megváltozott. Nemcsak Ceaușescuék tették meg a magukéért, hogy a világ felismerje valódi céljait, hiszen ők már a hatvanas évek végétől nagyon is nyíltan megmondták: az „egységes román nemzetet” akarják építeni. Senki nem hitte el – sem Ausztriában, sem Magyarországon –, hogy e cél elérése érdekében a hírhedt Securitate (titkosszolgálat) még a gyilkosságtól sem fog visszajedni. De ha a magyar kormány „testvéri” viselkedését vesszük figyelembe, mely végeredményben csak az aradi Ceaușescu-Grósz-féle egyezmény után kezdett tartalmilag változni, nem kell Ausztria „elővigyázatos” politikáján csodálkozni.

MARTOS PÉTER
„Die Presse”

Párizs előtt, Budapesten

INTERJÚ DR. ALOIS MOCK OSZTRÁK KÜLÜGYMINISZTERREL

1989. május 26-án – alig három nappal a Párizsi Konferencia megnyitása előtt – dr. Alois Mock néhány óras látogatást tett Budapesten, amelynek során megnyitotta Max Weiler festőművész kiállítását a Magyar Nemzeti Galériában, és találkozott Horn Gyula külügyminiszterrel. Visszautazása előtt exkluzív interjút adott az Erdélyi Tudósításoknak.

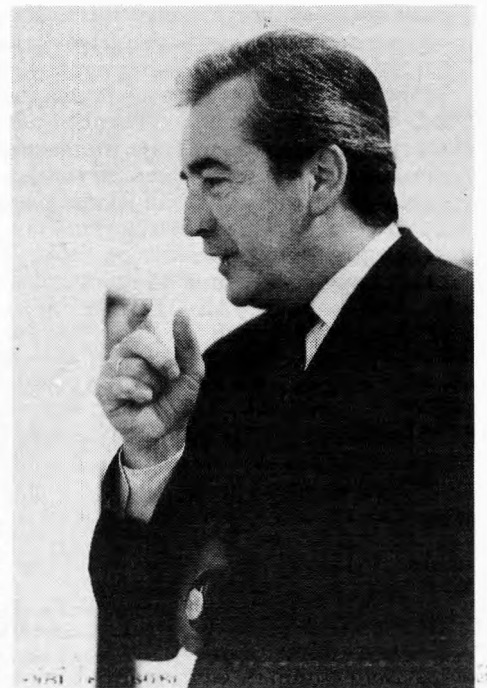
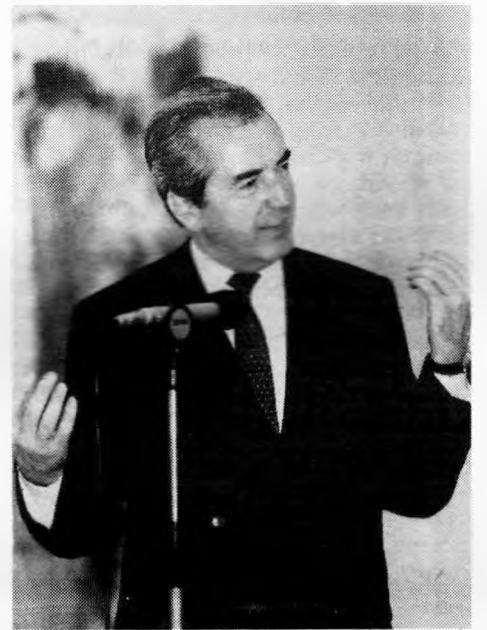

Foto: Pintér Márta

BŐJTE CSABA

– Az utóbbi időben az osztrák diplomácia a romániai kisebbségi politika egyik leghatározottabb bírálójaként lép fel a nemzetközi fórumokon. Miért fontos ez Ausztria számára?

– Ausztria már évek óta különös figyelmet szentel az emberi jogi kérdéseknek, és ezen belül a kisebbségek kulturális, gazdasági és szociális jogai védelmének. Bécsben, a helsinki utókonferencián 1986-tól 1989. januárjáig elsősorban arra törekedtünk, hogy az emberi jogok tárgykörében haladást érjünk el, és ez véleményem szerint sikerült is. Anélkül, hogy elhanyagolnám a gazdasági együttműködés és leszerelés terén elért eredményeket, meg kell állapítanom, hogy a záródokumentumban a legegységesebb előrelépést a humanitárius kérdések terén értük el. Először sikerült olyan eljárási módot rögzíteni, amely az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten (EBEE) részt vevő bármely állam számára lehetővé teszi, hogy az emberi jogi egyezményt a kisebbségek védelmére is felhasználja.

– A párizsi konferencia a helsinki folyamat újabb jelentős állomása lehet. Milyen álláspontot képvisel majd ott?

– A párizsi konferencián én nagyon kritikusan akarok fellépni a romániai kisebbségi politika ellen, határozottan támadni fogom a román vezetést. A román álláspont teljességgel elfogadhatatlan, a helsinki folyamat és az utókonferenciák szellemében az emberi jogok nem tekinthetők egy ország belügyének. A bécsi záródokumentumban újra megfogalmaztuk, hogy amennyiben egy állam az EBEE-megállapodások alapján kéri számon az emberi jogok tiszteletben tartását, ez nem tekinthető bel-

ügyekbe való beavatkozásnak. Ezzel Románia jelenleg nem ért egyet, bár az egyezményt aláírta.

– A bécsi utókonferencián a záródokumentumok megszületését Románia magatartása jelentősen késleltette. Véleménye szerint Párizsban megismétlődhet-e ez?

– Nem szeretnék jóslatokba bocsátkozni. Egyesek azt mondják, ha Párizsban határozott követelményekkel lépünk fel, rábíthatjuk Romániát politikája megváltoztatására. Mások szerint az eddigi lehangoló tapasztalatok alapján erre nincs reális esély. Ennek ellenére nekünk tovább kell dolgoznunk az emberi jogok és ezen belül a kisebbségek védelmében.

– Elképzelhető-e, hogy Párizsban a kisebbségek kollektív jogai külön napirendi pontot alkossanak az általános emberi jogi kérdések mellett?

– Még nem ismerem a részletes napirendet. A nemzetiségi jogok az alapvető emberi jogok közé tartoznak. De ha felvetődne, hogy ez egy külön napirendi pont legyen – ami sokkal hangsúlyosabbá, koncentráltabbá tenné ezt a kérdést –, föltétlenül támogatnánk ezt a javaslatot.

– A 70-es évek viszonylagos nyugalma után a nemzetiségek helyzete mára a legtöbb szocialista országban égető kérdéssé vált. Ilyen körülmények között remélhető-e, hogy ezek az államok érdemben támogassák Ausztria álláspontját?

– Az igaz, hogy a nemzetiségi problémákkal küszködő országok nem szeretik, ha emlékeztetik őket erre. De hát nekünk, osztrákoknak is vannak ilyen gondjaink, például a karintiai szlovákok. Ennek elle-

nére nem térhetünk ki a kérdés megvitatása elől. Különösen hatna, ha miközben szóba hozzuk az Észak-Olaszországban élő németek helyzetét, a saját kisebbségeinkről megfeleledkeznénk.

A kisebbségek természetükből adódóan mindig többet igényelnek, mint amennyit a többség biztosít számukra. Ezért állandó párbeszédet kell folytatni velük. A nemzetiségi kérdésnek nemcsak anyagi vonatkozása van; nemcsak iskolák építéséről, nemzeti kultúrájuk támogatásáról kell gondoskodni, hanem elsősorban a lélektani-humanitárius környezetről. Ha a más anyanyelvet beszélőnek az az érzése, hogy emiatt őt lenézik, semmibe veszik, akkor bármekkora összeget fordíthatunk kultúrája ápolására, másodrendű állampolgárnak fogja érezni magát. Szerintem a nemzetiségi kérdés sarkalatos pontja, hogy a kisebbségben élők azzal a meggyőződéssel éljenek, hogy számukra is biztosított a szabad kibontakozás lehetősége. Nálunk jó példa erre a Burgenlandban élő horvátok és magyarok helyzete. A karintiai szlovákok esete sokkal bonyolultabb, kényesebb. De az egyik legfontosabb következtetés számunkra az, hogy ha mi a saját országunkban a nemzetiségi gondok megoldására törekszünk, miért ne tehetnénk ugyanezt a más országokban élő kisebbségek esetében is.

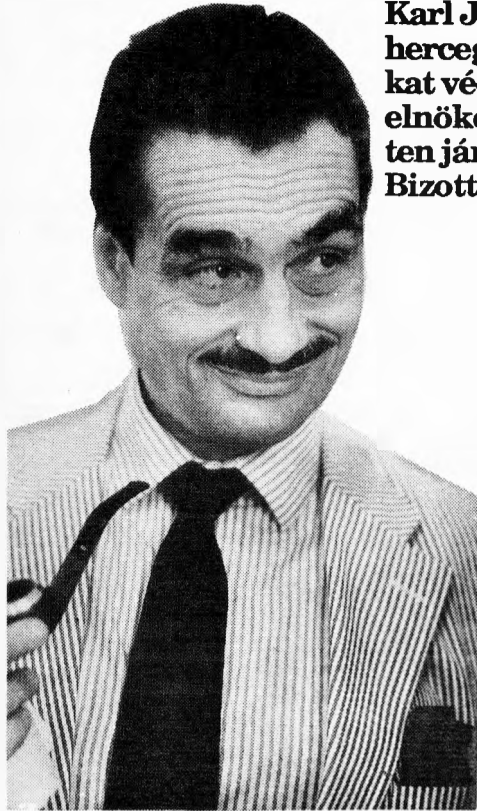
– Milyen reményekkel indul Párizsba?

– Szilárd meggyőződésem, hogy a Bécsben elért áttörést már nem lehet visszafordítani, még akkor sem, ha esetleg egy állam kizárja magát ebből a folyamatból. Meg vagyok győződve arról is, hogy a bécsi eredményeket Párizsban, Koppenhágában és Moszkvában újabbak követik. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a januári záródokumentumot máról holnapra mindenütt következetesen alkalmazni fogják, de a visszafelé vezető út le van zárva. Biztatónak tartom, hogy a nyugat-európai országok egyre jobban összehangolják lépéseiket az emberi, és ezen belül a kisebbségi jogok megsértőivel szemben.

– Végül szeretnék feltenni önnek egy más jellegű kérdést is. Véleménye szerint Ceaușescu prágai látogatását tekinthetjük-e olyan lépésnek, melynek célja Magyarország elszigetelése a Varsói Szerződésen belül?

– Ezt a látogatást én azért nem tekintem egy izolációs stratégia részének, mert Magyarországot még a szocialista tömbön belül sem lehetne elszigetelni. Az önkormányzatának olyan jelentős partnerei vannak, mint a Szovjetunió és Lengyelország. Ceaușescu utazását én inkább az elszigeteltségből való kitörésként értelmeztem, amelynek során Ceaușescu megpróbálta tisztázni, vajon számíthat-e a csehszlovák és az NDK-vezetésre. Erre nagy szüksége lenne, hisz Románia a Varsói Szerződésen belül is kezd elszigetelődni.

Karl Johannes von Schwarzenberg herceg, a bécsi székhelyű, emberi jogokat védő nemzetközi Helsinki Szövetség elnöke, 1989. május 18-19-én Budapesten járt és részt vett a Magyar Helsinki Bizottság alakuló ülésén.

Az elmúlt években kiadványokban hívta fel kormányok, nemzetközi szervezetek figyelmét arra, hogy Romániában alapvető emberi jogok töröltek el, s a kisebbségek sorsa tovább súlyosbodik. Az őket ért jogsértésekről jelentést készített, s azt Rómában, majd 1989. február 21-én személyesen ismertette az Európa Parlamentben. A vele folytatott beszélgetésből idézünk néhány gondolatot:

„Szomorú, de igaz, hogy az emberek érdeklődését világszerte igazán csak szenzáció kelti fel. Románia esetében a *falumbólás réme* mindenki felé ártó és ott-honvesztés tragikumát. Pedig jó ideje próbáljuk aktivizálni a közvéleményt jelentéseinkkel, amelyek arról adtak hírt, hogy

iskolákat, templomokat és színházakat zárnak be, vidékeket szegényítenek el nemzeti kultúrájuktól...”

„A gazdasági bojkott bevezetését kényesnek ítélem – főleg azért, mert azoknak, akik hatalmon vannak, mindig lesz mit enniük –, következményeit nem lehet az ország határain kívülről kontrollálni. Az amúgy is igen súlyos életkörülmények romlásához vezetethet – ugyanakkor a diplomáciai szankcióknak lehetnek eredményei, de ebben a kérdésben most a keleti országok kormányainak is lépniük kell...”

„A Romániából menekülők esete is rendhagyó: egy politikai rezsim idézett elő olyan életkörülményeket, amelyek kívándorlásra készítették őket, elvileg tehát tekintethetnék őket politikai menekülteknek, de a nemzetközi jog szerint a politikai üldözést bizonyítani kell... s meneküljogot az az ország adhat számukra, ahová elsőnek érkeznek, többségben Magyarországra. Igyekszünk befolyásolni a gyakorlatot, de most, amikor az egész világot menekülők hullámai: afgánok, Shri Lanka-iak, különböző afrikai csoportok készítik arra, hogy visszafogják liberalizmusukat e kérdésben, nehéz kedvező visszhangot kiváltani, így nem látok túl sok reményt arra, hogy a romániai menekülteket különleges elbírálás alá vegyék...”

„Hangsúlyozom, hogy nem vagyok politikus, és így nem várok látványos eredményeket... aki az emberi jogok védelmét vállalja magára, türelemmel, alaposággal és kitartással kell dolgozzon...”

KOLOZSVÁRI

Christopher J. Dodd szenátor május 12-én bejelenti, hogy 53 szenátor levelet írt az amerikai elnöknek

„Ma levelet küldtem George Bush elnöknek, amit rajtam kívül 52 szenátortársam írt alá. A levél a Romániában egyre rosszabbodó emberi jogi helyzetre hívja fel az elnök figyelmét és egyben felszólítja az elnököt, hogy Románia kormányával szemben további diplomáciai és gazdasági szankciók alkalmazását vegye fontolóra.

Örömmel tölt el, hogy a levél, amelyet öt másik szenátortársammal fogalmaztunk, ilyen erős visszhangra talált a szenátusban. Az 53 szenátor aláírása, akik között egyaránt ott vannak a többségi párt és a kisebbség vezetői, messze hangzó elítélése a román kormány állandósult embertelen eljárásainak.

Az emberi jogok helyzetének alakulását Romániában azóta követem nyomon, amióta 14 évvel ezelőtt beavasztották az amerikai kongresszusba. Különösen a magyar kisebbséggel szembeni egyre igazságtalanabb bánásmódot kísértem figyelemmel.

Erdély ősi magyar kultúrája – az európai civilizáció egyik fontos bölcsője – az erőszakos elnemzetietlenítés könyörtelen támadásainak van kiszolgáltatva. Ez az ostrom nemcsak hogy anyanyelvétől, kultúrájától, templomaitól és hagyományaitól próbálja megfosztani ezt a jelentős nemzeti csoportot, hanem megfélemlíti, bebörtönzi vagy meg is gyilkolja mindazokat, akik tiltakoznak vagy ellenállni merészelnek. Az a precedens nélküli jelenség, hogy tízezrek menekülnek, köztük román nemzetiségűek, a szomszédos Magyarországra, egyértelmű tanúságtétele a Romániában élő VALAMENNYI népcsoport elnyomásának.

Szerencsére a világ közössége egyre kevésbé toleráns az olyan rezsimekkel szemben, mint amilyent Ceausescu vezet. A legutóbb bejelentett szisztematizálási tervét – amely Románia falvainak több mint a felét kívánja bulldózerekkel eltörölni, a hagyományos népi építkezés kincseivel, templomaival, temetőivel együtt – az egész civilizált világ elítélte.

Az Egyesült Államokban minket, akik olyannyira büszkék vagyunk az amerikai kultúra sokszínűségére, különösen sért ez a politika.

A levelet aláíró 53 szenátor – a képviselőház 119 tagjával együtt, akik azonos tartalmú levelet küldtek az elnöknek – az amerikai nép érzelmeinek ad hangot.

Elmondtuk az elnöknek, hogy többet kell már tennünk, mint szóban elítélni Romániát, és eljött az ideje, hogy további diplomáciai és gazdasági szankciókat alkalmazzunk Romániával szemben, csatlakozva európai barátainkhoz.”

United States Senate

The Honorable George H.W. Bush
President of the United States
The White House
1600 Pennsylvania Avenue
Washington, D.C. 20500

Dear Mr. President: Tisztelt Elnök Úr!

Nyomatékosan javasoljuk Önnek, hogy olyan új amerikai álláspontot alakítson ki, amely eredményesen lép fel az emberi jogokat folyamatosan és példátlanul megsértő Románia kormányával szemben.

Romániaiak tízezrei, döntő többségben magyarok a szomszédos Magyarországra menekülnek. Ez az első nagyarányú exodus egyik kommunista országból a másikba.

Egyetértünk azzal, hogy a kormányzat elutasította a magas szintű találkozókát Románia kormányával.

Az Ön vezetésében igazi lehetőséget látunk arra, hogy megvédjük Románia elnyomott népeinek szabadságát és emberi jogait. Úgy gondoljuk, hogy a jelenlegi helyzet határozottabb diplomáciai lépéseket követel, és valószínűleg gazdasági szankciókat is. Az emberi jogok harcosainak tartanak bennünket, így Románia elnyomott állampolgárait támogató politikánk sorsdöntő lehet.

Oszinte tisztelői:

[Signatures of 53 Senators]

A hivatalos változat

Levélinterjú Gérard Deprez úrral, a Belga Keresztényszocialista Párt elnökével

– Mióta ismeri a Romániában történő jogsértéseket?

– A belga újságok révén évek óta értesüléseim vannak a romániai helyzetről, s mint sok más európai tv-néző, nemrégiben egy belga újságíró által készített dokumentumfilmet láttam. Megkértem pártom nemzetközi csoportját, hogy egy teljesebb jelentést állítson össze számomra a jelenlegi szituációról.

– Mi késztette arra, hogy személyesen próbáljon kapcsolatot teremteni Doina Cornea asszonnyal?

– Az ő tragikus sorsáról szintén Josy Dubie filmjéből értesültem. Jelentős európai személyek próbálták hatni a román hatóságokra ez ügyben, eddig hiába.

Doina Cornea lányától, aki jelenleg Franciaországban él, arról értesültem, hogy semmilyen hír nem jut el hozzá édesanyjáról. Április vége óta senki nem tud semmit. Elhatároztam, hogy személyesen próbálkozom, amivel lánya egyetértett.

– Hogyan érkezett az országba és milyen volt a határátkelés? Tudhattak-e kolozsvári látogatásának időpontjáról?

– Repülővel érkeztem Bukarestbe, belépésemkor semmiféle incidens nem történt, a bukaresti belga követ fogadott bennünket; ő és román protokoll-kísérője végigkísért bennünket a határátlépés forraságain.

Szándékomból, hogy meg fogom látogatni Cornea asszonyt Kolozsvárt, még Belgiumban értesítettem a román hatóságokat. Elmondtam, hogy szeretném átadni neki a lánya levelét és az Európa Tanács meghívásának másolatát.

– Mikor érkeztek Kolozsvárra és hogyan próbálták meg felvenni a kapcsolatot vele?

– Május 18-án, csütörtökön este 1/2 8 körül érkezünk Christian Leonard újságíró barátommal annak az utcának az elejére, ahol Cornea asszony él, Kolozsváron. Két egyenruhás milicista állta utunkat, és miután elmondtuk, hogy hova igyekszünk, határozottan, *de nem* vadul visszatologattak minket az ellenkező irányba.

Másik irányból próbálkoztunk, de itt is három milicista – egy tiszt és két géppisztolyos – adta tudunkra, hogy nem lehet az utcába bemenni. Mögöttünk állami autót vettünk észre, amiben civil ruhások várakoztak.

Hosszasan magyaráztuk szándékunkat. Mindhiába. Társaiknál sokkal durvább módon próbálták minket visszafordítani, ami ellen tiltakoztunk, s közben megkértem újságíró barátomat, hogy készítsen fényképet róluk. Elvették tőle a fényképezőgépet, közben hangos tiltakozásunk következményeként többen előjöttek a környező házakból, és figyelték a jelenetet. Elhagytuk a helyszínt, de csak azért, hogy

sötétben, este 10 óra tájban visszatérjünk.

A két órát álló milicista erőszakosan lépett fel. Amikor megéreztem, hogy egyikük arcul csap, reflexszerűen elkaptam a kezét, hogy kivédjem. Pillanatokon belül 10 civil tűnt fel mögülük, és ütlegetni, rugdosni kezdtek bennünket, ökölrel csaptak felénk, rúgtak bennünket lábon, gyomron, ahol értek. Földre akartak kényszeríteni, tudtuk, ha ez sikerül nekik, még vadabban rugdalnak majd bennünket, így mindent megtettünk, hogy elmeneküljünk.

Végig követtek bennünket az utcán, mielőtt elhagytuk az autót, az autók között rohanva próbáltunk elszakadni tőlük. Barátomat hirtelen vadul meglökték vagy elgáncsolták, az úttestre zuhant, ahol tehetetlenül elterült, s csak a hihetetlen véletlen s az óriási fékezési mentette meg a gázolástól. 200–300 méter után aztán hirtelen lemaradtak üldözőink. Menekülésünk közben a pénztárcámnak lába kelt.

Másnap, pénteken, behívtak bennünket a rendőrség útlevelesztályára, ahol előadták a történetek „hivatalos” változatát: miszerint két részeg turista milicistákat próbált molesztálni, akiket aztán becsteljes állampolgárok kisegítettek szorult helyzetükből.

Pénztárcámat hiánytalanul visszaadták, és erről bizonylatot írtak alá velem.

Még egyszer próbálkoztam: ott a rendőrségen „hivatalosan” engedélyt kértem, hogy eljuthassam a leveleket az Alba Iulia utcába, barátomnak. Megtagadták.

Még aznap délelőtt telefonon értesítették a bukaresti belga követet a történetéről, és már de. 11-kor elhagytuk Kolozsvárt. Bukarestben a követnél szálltunk meg.

– Mit tett ön hazatérése után, és mit javasolt az Európa Parlamentben?

– Már a repülőtéren sajtótájékoztatót tartottam, hogy elmondjam azt a durva bánásmódot, amelynek mi is áldozatai voltunk. A belga kormány hivatalosan tiltakozott, és konzultációra hívta haza követünket. A külügyminiszter beidézte a brüsszeli román követet, és tudomására hozta a kormány hivatalos tiltakozását a történetekért.

Én magam az Európa Parlamentben szóltam fel május 25-én, ahol kértem az Európai Tanács testületének tagországait: utasítsák vissza Románia kérését arra vonatkozóan, hogy megfigyelőként részt vehessen az Európa Parlament ülésin. Kértem, hogy az Európai Közösség támogassa azt a javaslatot, miszerint országaik fagyasszanak be mindenfajta kapcsolatot azzal a Romániával, amely módszeresen megsérti állampolgárainak legalapvetőbb jogait.

KERESZTES-LENGYEL

[Grid of signatures of 53 US Senators]

NEMZETKÖZI ESEMÉNYEK

MÁJUS

A Der Spiegel című hamburgi hetilap május 8-i száma közli azt a megdöbbentő hírt, hogy a szerkesztőségi információk szerint Romániában jelenleg – NSZK-beli és más nyugati cégek közreműködésével – atomtöltetek célba juttatására alkalmas közép-hatótávolságú rakétákat előállító üzemek építenek. Bár a bonni gazdasági minisztérium szóvivője cáfolta, hogy nyugatnémet vállalatok ilyen tevékenységet folytatnának, a lap egy NSZK-beli szakértő helyszíni beszámolójára és eredeti tervek, frásos üzleti bizonylatokra hivatkozva fogalmazza meg feltételezéseit.

Május 12-én nyugati diplomatáknak sikerült találkozni Doina Cornea asszonnyal. A találkozóra – mint a párizsi Doina Cornea Bizottság közleményéből kitűnik – a román tanárno megerősített rendőri ellenőrzés alatt álló kolozsvári lakásán került sor. A hírek szerint a hatóságok ismét elutasították útlevílkérését, pedig az asszony, többek között, Mitterrand elnök feleségétől is kapott meghívást. Doina Corneát az Európa Tanács is felkérte, hogy legyen jelen a romániai helyzetről tartandó július 3-i strasbourg-i meghallgatáson. Román rendőrök májusban kétszer bántalmazták brutálisan Doina Corneát – jelentette be a Román Emberi Jogi Liga szóvivője Párizsban. Mihnea Berindei szerint a tanárno lakása utcájának mindkét végét rendőrautók zárják le, telefonját pedig kikapcsolták. Hetente kétszer léphet ki az utcára, és csak mérnök fia, Leontin Juhász vihet neki élelmet.

Corneliu Mănescu volt külügyminisztert, aki egyike volt a Ceaușescu nyílt levélben bíráló tekintélyes hat román értelmiséginek, május 1-jén erőszakkal új lakásba költöztették Bukarestben. A belga hírtűnök-ség kommentárja szerint ez arra szolgált, hogy elvágják a kapcsolatot addigi szomszédainak egyikével, akitől a 73 éves súlyosan beteg ember gyógyszereket kapott. Május 11-én a Külügyminisztériumba kérték Románia budapesti nagykövét, hogy átadják neki azt a jegyzéket, amely megerősíti, hogy Péter János nyugalmazott külügyminiszter magyarországi gyógykezelésre hívja meg Corneliu Mănescu-t. A román nagykövet visszautasította a jegyzék átvételét, s Románia belügyeibe való beavatkozásnak minősítette azt. A nagykövet szerint Manescu „jó kezekben van a romániai orvosoknál”.

Május közepén 12 községet vontak össze Hargita megyében „a területi közigazgatási szervezés javításáról” elfogadott államtanácsi törvény alapján: Tölgyest Gyergyóhollóval, Kányadot Székelyderzzsel, Lövétét Homoródmással, Újszékelyt Székelyandrásfalvával. Ezenkívül létrejött Csíkszépvíz ideiglenes néptanácsa az előbbi és Csíkpálfalva községek egyesülésével, továbbá Homoródszentmárton ideiglenes néptanácsa az előbbi és Oklánd egyesülésével. A „szisztematizálási program” keretében végrehajtott összevonásokkal Hargita megyében a falvak száma hattal csökkent.

Április végén Rómában és Bolognában a megyei tanács egyhangú határozatot hozott arról, hogy testvérvárosi kapcsolatot létesítenek egy olyan erdélyi településsel, amelyet pusztulással fenyeget a „területrendezési” terv. Érdemes megemlíteni, hogy mindkét esetben a kommunista tanácsstagok kezdeményezték azt. Az olasz

kommunisták eddig visszafogott véleményének változását jelzik Occhetto főtákar szavai is: „A gyűlöletes Ceaușescu-rendszert el kell ítélni, s nem csupán a szocializmus értékrendje szerint, ... hanem a helsinki záróokmányt aláíró európai országok közösen elfogadott elvei és értékrendje alapján is.”

A május közepén zárult londoni informatikai tanácskozás – a helsinki folyamat egyik szakértői fóruma – Románia ellenállása miatt nem tudott érdemi záródokumentumot elfogadni.

Május második felében az ENSZ gazdasági és szociális tanácsának illetékes bizottságában Tănase román nagykövet „érvénytelennek és semmisnek” nyilvánította a világ-szervezet azon határozatát, amellyel különleges megbízottat jelölt ki, hogy megvizsgálja az emberi jogok romániai helyzetét.

Esztergályos magyar nagykövet felszólalásában rámutatott, hogy az emberi jogokat nem értelmezheti egyetlen ország sem kizárólagosan. Igen sajnálatosnak nevezte, ha egy kormány elutasítja a nemzetközi ellenőrzést és nem hajlandó együttműködni a különleges megbízottal.

A román nagykövet ugyanebben a bizottságban vitába került Kotevszki jugoszláv nagykövettel is. Az utóbbi mérsékelt hangú felszólalására Románia képviselője kijelentette, hogy **országát „azt szeretné, ha a jugoszláviai románoknak ugyanannyi joguk lenne, amennyit a romániai délszlávok élveznek”.** Jugoszlávia elvszerűnek tartja a helyszíni vizsgálatról hozott genfi döntést és Belgrád hozzájárulna, ha pl. a koszovói helyzet kapcsán az ENSZ hasonló bizottságot küldene az országba.

Az európai helyzet emberi vonatkozásaiával foglalkozó párizsi értekezlet második napján az országát ért bírálatokra válaszolva Constantin Ene, Románia képviselője kijelentette: „A román bel- és külpolitikát Bukarestben határozzák meg, nem pedig itt, egy más fővárosban.” Előadását a diplomáciai szokásoktól eltérően fagyos csönd fogadta.

A Reuter brit hírtűnök-ség információi szerint a román vezetés azt szorgalmazza, hogy a Varsói Szerződés tagállamai, még a július 7-8-án esedékes rendes évi csúcsterkeztele előtt tartanak rendkívüli csúcstalálkozót, amelyen megvitatnák a Bukarest által ellenségesnek tartott magyar magatartást és azt, hogy a Szovjetunió miért nem támogatja Romániát ebben az ügyben.

A jugoszláv hírtűnök-ség május 16-án kommentárban foglalkozott a romániai szerbek helyzetével. A Tanjug megállapítása szerint a hivatalosan 34 ezres, de ténylegesen legalább 50 ezres szerb kisebbség erős asszimilációs nyomás alatt él. A szerb tannyelvű iskolákba járó gyermekek száma évről-évre csökken, a szerb nyelvű rádióadásokat pedig áramhiányra hivatkozva megszüntették. A nemzetiségek lakta városok és falvak neveit csak románul szabad használni. A Jugoszláviába átszökő román állampolgárokat – köztük szerbeket – a legutóbbi időig visszaadták a román hatóságoknak, ezt a gyakorlatot azonban most megszüntették.

Ceausescu május 17-i prágai útja alkalmával a nézetek teljes azonossága alapján a házigazdákkal együtt rögzítették többek közt, hogy „nyomatékos válasz szükséges a revansizmus, a sovinizmus és a nacionalizmus minden megnyilvánulása, a nemzetek közötti viszály elültetésének minden formájára, azokra a próbálkozásokra, hogy megsértsék az államok területi integritását”.

A teljes nézetazonosság tükröződött a nemzetközi helyzet, a külpolitika megítélésében. Közös érdekként jelölték meg a párt- és állami szervek kapcsolatainak intezivebbé tételét, a kooperáció, a szakosodás bővítését a gazdasági kapcsolatokban. A látogatás alkalmából a román elnök a Szocializmus Győzelme Érdemrendet adta át Gustáv Husáknak. Megfigyelők felhívják a figyelmet arra, hogy a látogatásra alig pár héttel Erich Honecker prágai útja után került sor.

Ilie Ceaușescu altábornagy, nemzetvédelmi miniszter a Lupta Intregului Popor (Az egész nép harca) című hadtörténeti folyóirat idei második számában a mai magyar politikát bíráló cikket jelentetett meg. Az írás szerint, azok az engedmények, amiket Magyarország a reakciónak tett a szomszédos országokkal fenntartott kapcsolataiban, nyíltan ellenséges helyzetet teremtettek Magyarországot és Románia kapcsolataiban. Citálja azt a Grósz Károlynak tulajdonított mondatot, hogy „a magyarországi szocializmus egyfajta kapitalizmus kommunista körülmények közt”. Erre alapozva Magyarországot revansista magatartással vádolja, azt állítva, hogy a területi revíziós törekvések több területen meghaladják a horthyista idők megnyilvánulásait. A cikk szerzője imperialista tartalmat és inspirációt lát abban, hogy a magyar kormány a nemzeti kisebbségek védelmének kérdését kérte felvetetni az ENSZ-közgyűlés napirendi pontjai közé, s abban, hogy a magyar hatóságok felvették a kapcsolatot az ENSZ menekültügyi főosztályával és csatlakoztak a genfi konvencióhoz.

Nicolae Ceaușescu május 12-i beszédében újra élesen elhatárolta magát a reformoktól:

„Közölni kívánom bizonyos külföldi körökkel, amelyek igyekeznek leicsinyíteni a szocializmus realitásainak jelentőségét, hogy Románia minden általa elért útmánnyal azt bizonyítja: nem lehet szó visszatról és a csodálatos ipari, mezőgazdasági, társadalmi struktúrákat nem lehet reprivatizálni ... mert az gyakorlatilag a kapitalizmushoz való visszatérést jelentené”.

E rovatban az Erdéllyel és Romániával kapcsolatos, fontos eseményeket gyűjtjük össze. A hírek java része már ismert a napisajtóból. Ezért összeállításunk célja olyan folyamatok felfedése, amelyek a mindennapi hírözönben észrevétlenek maradnak.

Összeállította: PÓTI LÁSZLÓ

Az elmúlt hónap Romániával kapcsolatos hírhalmaza a következő kulcsszavakat juttatja az összeállító eszébe: bizonytalanság, embertelenség, ideológiai maradiság. Minden hírben, akár a cseppben a tenger, benne van a lényeg: a diktatúra. A rendszer, mely igyekszik bizonytalanságban tartani a világot (atombombájával, rakétaüzemével), mely embertelenül bánik hallgató vagy szavát hallató ellenzőivel – és eszközei a testi brutalitástól a gyógyszermegvonásig terjednek.

A hírek arról is szólnak, hogy a világ erre a politikára Románia egyre szélesebb körű elítélésével, kiközösítésével reagál. És ezt nemcsak Magyarország és a nyugati országok teszik, hanem a szintén szomszédos Jugoszlávia, a kommunista mozgalom egyik legtekintélyesebb pártja, az OKP és a világ más, Romániához sem közös határral, sem közös ideológiával nem kapcsolódó országa a természetes, civilizált értékrend jegyében.

Ebben a helyzetben Románia keresi a szövetségeseit, amit az intenzív vált NDK-csehszlovák-román érintkezés is jelez. E törekvés legnagyobb figyelmet érdemlő – egyelőre nem hivatalos – híre, hogy Románia rendkívüli csúcstalálkozót sürget. Ez a hír nem kis meglepetést keltett Magyarországon, hiszen – ha igaznak bizonyul – éles ellentétben áll a korábbi román gyakorlattal. Eddig a szuverenitását rendkívüli éberséggel védő román vezetés minden nemzetközi tényezőt igyekezett kizárni a saját országát érintő kérdésekkel kapcsolatban. Első látásra az is meglepő, hogy Románia Magyarországhoz hasonló módon igyekszik nemzetköziesíteni a két ország közötti vitát. Ha azonban alaposabban megvizsgáljuk ezt a lépést, úgy érezzük, hogy pontosan beleillik a mai román vezetés logikájába.

A magyar és a román „nemzetköziesítési” törekvés között két fő különbség van: milyen kérdést, milyen fórum elé kívánnak terjeszteni. A magyar vezetés a Romániában élő magyar nemzeti kisebbség ügyét tárja az Egyesült Nemzetek Szervezete illetékes fórumai elé, hogy a világ legtöbb állama által vállalt nemzetközi kötelezettségek szellemében kérje e kérdés vizsgálatát. Ezzel szemben a román vezetés Magyarországot politikai megítélés tárgyában kíván a Varsói Szerződéshez fordulni. Ez nem egy adott kérdés általános emberi értékek szerinti felvetését célozza, hanem hazánk politikai-ideológiai megmérettetését, méghozzá a szocialista tábor állítólag magasabb szintű értékrendszerre alapján.

Felelős szerkesztő: Bójte Csaba
Szerkesztők: Kolozsvári Csilla, Hamperics András
Olvasószerkesztő: Bányai Gábor
Műszaki vezető: Kovács Judit
Tördelőszerkesztő és grafika: Buda Márta
Összeállítás: Varga Zsuzsa
Kiadja a Pszichotéam Kiadó
1399 Budapest, Pf. 260
Felelős kiadó: Haas György
Eng. szám: III/PHF/203/1989
A szedés Macintosh számítógépeken készült,
Hajdú András vezetésével
Az oldalfelvételeket a Szikra Lapnyomda készítette (4867/1989)
Nyomta: Pannon Nyomda, Veszprém
Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató
HU ISSN 0864-9677

Az utóbbi időben egyre több szó esik a kisanant újalakulásáról. Van-e alapjuk és realitásuk ezeknek a feltevéseknek? Elképzelhető-e, hogy az első világháború után Magyarország ellen létrehozott tömb újjáéled?

Az első világháború után Európában hatalmas vákuum keletkezett. Három birodalom: a német, az orosz és az osztrák-magyar megszűnt létezni, a nyugati hatalmak elvesztették a befolyásukat, így a háború után létrejött győztes utódállamok kis államok voltak ellenére viszonylag nagy szabadsági fokkal rendelkeztek, ami lehetővé tette számukra, hogy elképzeléseiket a nyugati hatalmak akarásával szemben is megvalósítsák. Vonatkozik ez a különböző területek birtokbavételére, a Habsburg-kérdésre és a kisanant létrehozására is.

Beneš Csehszlovákia külügyminisztere Franciaország erőteljes tiltakozása ellenére szervezni kezdte és meg is alakította a kisanantot. A kisanant létrejötte tehát Beneš nevéhez fűződik. Nem Franciaország hozta létre, ahogy ez a történetírásban és a közutadatban elterjedt. Párizsban úgy látták, hogy egy ilyen politikai és katonai tömb kettészorítja a térséget, lehetetlenné teszi természetes kapcsolatok kialakulását a nemzetek között, elszigeteli és Németország karjaiba kergeti Magyarországot.

A tiltások ellenére a rámenős Beneš lankadatlanul fáradozott tervének megvalósításán. Meg kellett nyernie Jugoszláviát és Romániát, amelyek kezdetben a leghatározottabban visszautasították a csehszlovák politikai javaslatát. A visszautasításnak több összetevője volt. Egyrészt az a tény, hogy az új államok a Habsburg-birodalom területén keletkeztek, illetve a birodalom területeivel gyarapodtak, nemcsak a közös érdek, hanem a köztük lévő ellentétek forrása is lett.

Egymás kárára is ki akarták tágítani a határaikat. Másrészt a felajánlott szövetségi rendszer csak Magyarország ellen irányult, és nem nyújtott volna segítséget Jugoszláviának Olaszország, Romániának pedig Szovjet-Oroszország ellen. (A valódi veszéllyel szemben.)

A gazdaságilag tönkrement, katonailag lefegyverzett Magyarország nagy hatalmi támogatás nélkül egyikükre sem jelentett tényleges veszélyt. Területi követeléseiket Magyarországgal szemben Párizsban lényegében teljesítették. A magyar kormány aláírta és ratifikálta a trianoni békét. Teleki, illetve Bethlen ezt követően a millierand levélre hivatkozva (amely kilátásba helyezte a békés revíziót) csak bizonyos határkiigazítást kért. Nem áll az a tétel, hogy totális revízióért harcoltak, és hogy a tárgyalás időben támogatták volna a revíziós körök tevékenységét. Ezek az állítások a

Alakulóban van-e a kisanant?

Magyarország elleni hangulatkeltést szolgálták. A magyar kormányok ebben az időben előzékeny politikát folytattak Jugoszlávia és Románia iránt, különösen az előbbivel próbálták szót érteni, hogy megakadályozzák a „gyűrű” létrejöttét.

A történelmi események hatására előbb Jugoszlávia, majd Románia elfogadta Beneš javaslatát egy Magyarellenes Szövetség létrehozására. A korábbi lehetőségből valóság lett. Érdeemes megnézni azokat az okokat, melyek a katalizátor szerepét játszották. Ezek helyi és európai jellegűek voltak. Összefüggtek a francia-magyar közeledéssel, a Duna-konföderációs tervekkel és a Habsburg-restaurációs törekvésekkel. A fenti eseményeket Beneš arra használta fel, hogy Jugoszláviának és Romániának bebizonyítsa: Magyarországnak van nagy hatalmi támogatása, veszélyes ellenfél, rivális lett.

Miről is volt itt tulajdonképpen szó? A háború befejezése után jelentős nyugati körök kezdtek foglalkozni azzal a gondolattal, hogy a szétdarabolt – ahogy mondták: balkanizált – Közép-Európát újra egyesítsék. Számítatlan terv született, amelyek különböző szinten – gazdasági preferenciával, vámunióban, sőt konföderációban tömörítve – kívánták összefogni a prosperálni nem tudó térséget. Ilyen tervek léteztek Londonban és Párizsban is. Az utóbbi került a realizálás stádiumába.

A francia terv központi láncszeme Magyarország lett. Millerand és Paleologue Budapest körül kívánta egyesíteni a dunai államokat. A földrajzi, politikai, gazdasági és közlekedési szempontok egyaránt emellett szóltak. A térkép, a történelem arról tanúskodott, hogy Magyarország egyenúlyszerepet töltött be Közép-Európában, lényegében a Balkán kapuja volt. Nyilvánvaló volt továbbá az is, hogy Magyarország nélkül a Duna-medence politikai és gazdasági konszolidációja elképzelhetetlen. S végül a kérdés mérlegelésénél szerepet játszott az is, hogy az eddig franciaellenes, angolbarát politikát folytató ország maga kínálkozott fel. Kész volt gazdasági pozícióit a francia tőke kezére játszani. Tárgyalások folytak a határok bizonyos módosításáról; Millerand csekély, Paleologue messzemenő revíziót: Csallóköz és Kárpátalját ígérte. A titkos tárgyalások rendkívül lassan haladtak, majd zsákutcába kerültek. A francia-magyar együttműködés már hanyatló szakaszban volt, amikor

Európában futótűzként terjedt el az a hír, hogy Franciaország titkos egyezményt kötött Magyarországgal, amelyben a francia fél vállalta a békeszerződés területi és katonai klauzúlainak revideálását. A titkos egyezményről dokumentumot is sikerült produkálni, amelyet Renner osztrák kancellár vett meg 10 000 aranykoronáért egy magas rangú magyar tisztviselőtől. Ezt átadta Benešnek, aki azonnal nyilvánosságra hozta. A dokumentum hamisítvány volt.

Az ún. magyar-francia titkos egyezményről szóló hírek nagyfokú nyugtalanságot váltottak ki jugoszláv és román kormánykörökben. S ez volt Beneš célja. Az egyezmény nyilvánosságra hozatala után (1920. július végétől) élénk összeköttetés jött létre Prága, Belgrád és Bukarest között. 1920. augusztus 14-én Belgrádban aláírták a csehszlovák-jugoszláv egyezményt, amely a kisanant magvát képezte. A szerződés a trianoni béke által teremtett rend fenntartását és a Habsburg-restauráció megakadályozását tűzte ki célul. A szerződő felek a megállapodást védelmi egyezménynek tüntették fel – a katonai konvenció Magyarország ellen indított támadó háborúval is számolt.

Románia akkor még nem csatlakozott a kisananthoz, mert nem kívánt belépni egy olyan szlovák túlsúlyú tömbbe, amely nem biztosítja keleti határait, és amelyet Franciaország ellenez. Mindössze szóbeli megállapodást kötött, amelynek értelmében Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia magyar támadás esetén egymásnak katonai segítséget nyújt, szovjet-román háború esetén pedig Csehszlovákia és Jugoszlávia visszatartja Magyarországot, illetve Bulgáriát Románia háttámadásától. A kisanant létrehozását ellenző Paleologue-féle vonal közben megbukott, és Franciaország az akarata ellen létrejött kisanant oldalára állt és végig ott is maradt. Románia 1921 áprilisában csatlakozott a paktumhoz.

Hadd utaljunk még két történelmi eseményre, amelyek szerepet játszottak abban, hogy Románia végül is belépett a kisanantba. Az egyik IV. Károly magyar exkirály első puccskísérlete. A másik a magyar-csehszlovák brucki tárgyalásokra vonatkozó hírek. Beneš mindkét eseményt messzemenően felnagyította (a puccsot a magyar kormány tulajdonította). A Habsburg-restauráció és a csehszlovák-

magyar megegyezés lehetőségével nyomást gyakorolt Romániára a csatlakozás érdekében.

1921 októberében lezajlott a második királypuccs; a burgenlandi események megszilárdították és lehetővé tették Benešnek, hogy Ausztriával szorosabb kapcsolatba kerüljön. 1921 decemberében Ausztria és Csehszlovákia aláírta az ügyvezetett lanyi egyezményt, amely gazdasági együttműködésre, a trianoni béke védelmére s a Habsburg-restauráció megakadályozására vonatkozott. Ezzel a Magyarországot körülléve gyűrű bezárult. A lehetőségből valóság lett.

Ha összehasonlítjuk a fent vázolt történelmi situációt a maival, akkor kiderül: a hatalmas vákuum kérdésében, amely szerepet játszott a kisanant létrejöttében, némi hasonlóság van. A Szovjetunió befolyása ugyan folyamatosan gyengült, de vákumról mégsem beszélhetünk, mert a Szovjetunió gazdaságilag és katonailag is jelen van a térségben. A változások azt eredményezték, hogy az eddigi kénszertársaság mozgó kisállamok szabadabban mozognak: egyesek a sztálinista modell felszámolása, mások megőrzése irányában. Az előbbi táborhoz tartozik Magyarország, Jugoszlávia és Lengyelország. Az utóbbihoz Románia, Csehszlovákia, az NDK és Bulgária. Így a felállást most nem a status quo-hoz, hanem a reformokhoz való viszony határozza meg, bár kétségtelen, hogy egyes államoknál, így Romániánál és Csehszlovákiánál az előbbi is komoly szerepet játszik. Jelentős különbség a korábbi helyzethez viszonyítva az, hogy Jugoszlávia, a kisanant volt tagja, most Magyarországgal egy táborban van. Jugoszláviánál azonban számolni kell az ország belpolitikai instabilitásával. Egy visszarendezés és egy szerb nacionalista vonal felülkerekedése esetén Jugoszlávia átkerülhet a másik táborba.

A képlet ma más, mint a húszas években volt. Amennyiben mégis megalakulna a kisanant, az sem tartalmilag, sem formailag nem lenne a régi, mert a magyarellenség mellett a blokknak társadalmi funkciója is lenne, nevezetesen:

1. körülzárna a sztálini modellől elszakadni, Európába integrálódni kívánó Magyarországot; 2. megakadályozna azt, hogy központi szerepet játsszon a térségben, a nyugati hatalmak elképzelése szerint. (Ebben analóg a helyzet a húszas évekké.)

A kisanant megalakulása irányában hatna továbbá az, hogy 1. a párizsi béke lényegében azonos a trianoni békével, azaz minden harmadik magyar a szomszéd államokban él; 2. a magyar kormány végre, hosszú hallgatás után fellép a magyar kisebbség elnyomása ellen.

ADÁM MAGDOLNA

TILTAKOZUNK!

Zsére községe (Nyitra járás), egy Zobor-alji kis székely falu tiltakozik a Romániában folyó események ellen: a hatalom önkénye ellen, az alapvető emberi jogok sárba tiprása ellen, a több ezer éves népi kultúra megsemmisítése ellen, a keresztény értékek – a népi, nemzeti kultúra alappillére – semmibevétele ellen.

Felemeljük szavunkat mint székelyek a székelyekért, magyarok a magyarokért, emberek az emberekért.

(39 aláírás)

TILTAKOZÁS!

A nyitrai fiatal szlovák keresztények közössége ezúton tiltakozik a Romániában folytatott rombolás ellen, mely nemcsak az alapvető emberi jogok lábbal tiprását jelenti, hanem vét az ezeréves népi kultúra, a keresztény etika ellen is.

Nyitra, 1988. VII. 25.

PROTEST!

Spolok slovenských mladých kresťanov v Nitre touto cestou protestuje proti udalostiam, konaným v Rumunsku, ktoré znamenajú pošliapanie nielen základných ľudských práv a tisícročnej ľudovej kultúry, ale aj kresťanskej etiky!

v Nitre 25. VII. 88.

A csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség képviselői, munkások, értelmiségiek, tisztviselők és diákok tavaly szeptemberben Pozsonyban egy felhívást tettek közzé:

...Felhívjuk valamennyi kormányt, szervezetet és magánzemélyt, valamint a nemzetközi közvéleményt, hogy csatlakozva hozzánk, az emberi értékek és jogok védelmében, Európa egységének, békéjének és népeinek érdekében

- adjon hangot felháborodásának és tiltakozásának a jog-sértő és értékpusztító román intézkedések ellen, s félje el azok kidolgozóit;
- fejezze ki szolidaritását Románia elnémított és kiszolgáltatott népével, különösen a nemzeti kisebbségekkel;
- követelje a településrombolás és a többi antidemokratikus intézkedés azonnali leállítását és visszavonását, a károsultak anyagi és erkölcsi kártalanítását, valamint az emberi, demokratikus és nemzetiségi jogok helyreállítását és szavatolását Romániában.

Bratislava – Pozsony, 1988. szeptember 20.

TILTAKOZÁS

A romániai falurombolás aktivizálta a szlovákiai magyarság szerveződésvédelmi erőit is. Egymástól függetlenül Dél-Szlovákia-szerte tiltakozó akciók születtek. A mellékelt 4 dokumentum mellett helyi vonatkozásban is születtek tiltakozások, melyek kezdeményezői klubok, Csemadok-szervezetek, fiatal frók, a CSMKJB (Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága) vagy más magánzemélyek voltak.

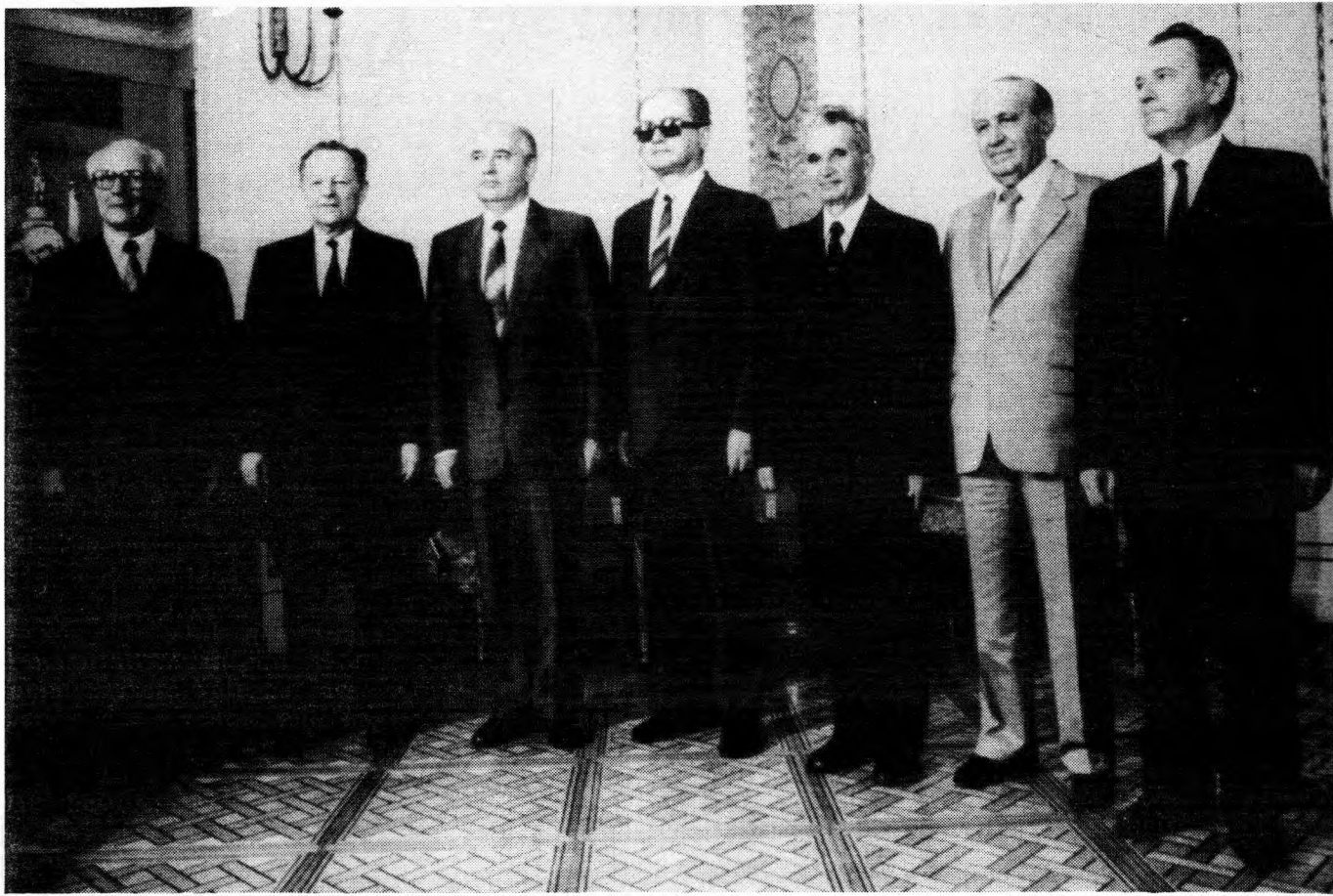
Tudomásunkra jutott, hogy az ügyben tiltakozást nyújtott be a Csemadok KB is, amit Miloš Jakešnek, a CSKP főtitkárnak és ezenkívül a SZKP főtitkárnak is elküldtek. A tiltakozást sehol nem hozták nyilvánosságra, annyi azonban kiszűrődött, hogy Jakeš válaszolt a levélre, sőt további információkat is kért. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy az aláírások szervezőit nem érték retorziók, legalábbis lényeges, adminisztratív jellegűek nem. Az aláírások gyűjtői elmondták, hogy az ügyben a szlovákiai magyarság részéről megnyilvánuló egyetértő szolidaritás és határozott állásfoglalás hosszú idő után először volt tapasztalható ezen a tájon.

(-mire-)

Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés?

„Románia, amely egyre inkább elszigetelődik mind a Kelettől, mind a Nyugattól, azt szorgalmazza, hogy a Varsói Szerződés tagállamai tartssanak rendkívüli csúcsertekezletet, s azon vitassák meg azt (amit egyébként Bukarestben a tömbbéli szolidaritás hiányának minősítenek), hogy miért nem támogatja a Szovjetunió Romániát a magyar akciók kérdésében” – jelentette május 12-én a Reuter. Ugyanaznap az AP beszámolt arról, hogy Nicolae Ceaușescu elnök élesen bírálta a szovjet tömb országában végbemenő reformokat.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének varsói ülésén részt vett küldöttségek vezetői a kétnapos tárgyalás után, 1988. július 16-án: Erich Honecker, Miloš Jakes, Mihail Gorbacsov, Wojciech Jaruzelski, Nicolae Ceaușescu, Todor Zivkov, Grósz Károly

A hír ez ideig híresztelésnek bizonyult. Románia ugyanis nem javasolta a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete soron következő ülésén megvitatni a „magyar kérdést”. Am a gyakorlatával és a nemzetek közösségében uralkodó szabályok esetenként látványos megsértésével önmagát elszigetelő román vezetéstől távolról sem idegen a gondolat: bármilyen eszközzel elérni azt, hogy önmaga helyett a reformok útját választó magyar politikát tegye bírálat tárgyává. Ugyan mi más célt szolgálhat az évtizedes, román pénzen folyó magyarellenes kampány, hangulatkeltés – az európai államokat riogató területi revízió vádja, valamint a tőkés gazdaságot újjáélesztő piacszocializmus szocialista országokat ijesztgető mumusa?

Az államokat magatartásuk és cselekedeteik minősítik. Magyarország belső jogrendszerének átalakításával, a nemzetközi kapcsolatok szabályozó szerződésének, megállapodások tiszteletben tartásával, illetve az azokhoz való csatlakozásával európaiságát erősíti. A hivatalos deklaráción túl ezekkel egyúttal kizárja eszköztárából annak lehetőségét is, hogy vitát más államokkal erővel, érdekeit pedig erőszakkal kísérelje meg rendezni, érvényesíteni. Tétélesen bizonyítható, hogy Nicolae Ceaușescu nevével fémjelzett román politika homlokegyenest ellenkező utat jár.

A Varsói Szerződés néven ismert, 1955. május 14-én nyolc állam által aláírt, valamint ratifikált és a kormányoknál letétbe helyezett „Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés” 1. cikkelyében a tagállamok kötelezik magukat, hogy „tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy az erő alkalmazásától, és nemzetközi vitákat békés eszközökkel, oly módon oldják meg, hogy ne veszélyeztessék a nemzetközi békét és biztonságot”. A 2. cikkelyben kijelentik, hogy „az őszinte együttműködés szellemében készek részt venni minden nemzetközi akcióban, amelynek célja a nemzetközi béke és biztonság biztosítása, és minden erejüket e célok megvalósítására fordítják”.

Joggal fogalmazódhat meg a kérdés: annak bejelentése, hogy Románia képes atomfegyvert gyártani, illetve a vegyi fegyver Románia atomfegyvere – minek minősíthető, ha nem erővel való fenyegetésnek, és kinek szól? A bécsi találkozáson aláírt megállapodás, amelyet Románia magára nézve nem tart kötelezőnek – bomlott elme értheti csak meg, hogyan lehet egy frissiben aláírt szerződést, illetve az abban vállalt kötelezettségeket semmisnek tekinteni – nem a nemzetközi béke és biztonság biztosítását célozza? Vajon „az őszinte együttműködés szellemében” fogant akciónak tekinthető az, hogy békeidőben, Európában román határorok fegyvereitől mentés meg emberek Románia határai mentén?

A Varsói Szerződés tagállamainak bármiféle román kezdeményezés nélkül az „aranykor dicsőséges eredményeiről szóló tájékoztatók mellett” ezekre a kérdésekre is választ kellene kapniok a Román Szocialista Köztársaság kormányától.

Az ENSZ genfi székhelyű Emberi Jogi Bizottsága márciusban határozatban rögzítette a román politika minőségét. Az államok jelentős része egyet nem értését

juttatta kifejezésre akkor, amikor elítélte azt a politikai gyakorlatot, amelynek következtében falvak százait megsemmisítették (és részben már meg is semmisítették), emberek tízezreit telepíthetik önkényesen egyik helyről a másikra, magyar, délszláv és szász nemzetiségi közösségeket kényszerítenek meghasonlásra, saját intézményeik feladására. Európa vezető államférfiai, jóérvényű polgárainak tömegei emelik fel szavukat az ellen az államhatalom ellen, amelyik közel fél évszázaddal a háború után napi 200 gramm kenyert, 30 gramm cukrot és az életben maradáshoz szükséges jegyrendszert jelentő tudományos táplálkozásra kényszeríti polgárait, amely a legalapvetőbb emberi jogot, az anyanyelven szólás jogát tagadja meg nemzetiségeitől. Románia e miatt a politika miatt, s nem „az ellene irányuló magyar akciók” miatt szigetelődik el.

Magyarországnak nem érdeke Románia elszigetelése, nincsenek eszközei sem hozzá.

Ez ugyanis csak az antihumánus rezsím céljait szolgálja, a romániai állapotok további romlását idézné elő. Az elszigetelődés tovább csökkenti a józan párbeszéd, a befolyásolás lehetőségét, a nemzetközi biztonságot veszélyeztető, kiszámíthatatlan és meggondolatlan lépésekre ösztönzi Romániát. Am a veszélyeket is látva, Magyarország nem lehet megértőbb az emberi jogok megsértése iránt csak azért, mert az egy magát szocialistának tartó országban történik. Az emberi jogok rendszere oszthatatlan, nem szelektálható ideológiai szempontok alapján.

Most, amikor Magyarország és más szocialista országok is arra törekednek, hogy a Varsói Szerződést ideológiai alapon működő szövetségből geopolitikai érdekeken szerveződő szövetségé alakítsák, nemhogy Románia, de egyetlen más tagállam sem tudná politikai eszközökkel, a szuverenitás tiszteletben tartása mellett

elérni azt, hogy két- vagy többoldalú, ideológiai természetű viták, nézeteltérések rendezését napirendre tűzzék, és a jelenlegi román politikának megfelelő állásfoglalás szülessék. Egy ilyen állásfoglalás ugyanis nemcsak Magyarország bírálatát, de közvetlenül a Szovjetunió és Lengyelország, közvetett módon pedig a többi tagállam politikájának – hiszen ők is új, nemzeti megoldásokat hirdetnek, keresnek gondjaik megoldásában – kritikáját is jelentené.

Nyomósabb érv azonban az, hogy a Varsói Szerződés, amelynek kormányok (és nem pártok!) az aláírói, egészen egyszerűen nem illetékes az ilyen kérdések megvitatásában. A tagállamok ezért nem érthetnének egyet egy esetleges ilyen napirend megtárgyalásával. Attól azonban valószínűleg senki nem zárkózna el, hogy megtárgyalják: a Varsói Szerződés – már ameddig szükség van rá – hogyan segíthetné a résztvevők érdekeinek érvényesülését, milyen konkrét intézkedésekkel oldhatná a bizalmatlanságot és a tömbszemléletet, csökkenthetné a katonai szembenállást Európában, és járulhatna hozzá az európai biztonság megszilárdításához az emberi jogok terén. Magyarország ezekről a kérdésekről kész tárgyalni bárkivel.

Ideológiai kérdésekről a kommunista és munkáspártok szűkebb-tágabb körű tanácskozásán lehetne véleményét cserélni, de a résztvevők számára kötelező határozat s természetesen bármely párt döntőbíráskodása nélkül.

A Tájékoztató Iroda Jugoszláviát „kiátkozó” 1948-as határozata, illetve a „Csehszlovákiának nyújtott internacionalista segítséget” eldöntő 1968. augusztus 3-i, pozsonyi tanácskozás óta az európai kommunista és munkáspártok pontosan tudják – következményeit ma is érzik –, hogy a döntőbíráskodás, illetve az ördögűzés hova vezet. A Román Kommunista Pártnak – amely az 1968-as pozsonyi találkozón ideológiai fenntartások miatt nem vett részt – korábbi önmagát is meg kellene tagadnia, és főként az európai baloldallal is szembe kellene szállnia, hogy „az ellene irányuló ellenséges magyar ideológiai akciókat” megbélyegezhesse.

Elismerést váltana ki azonban az RKP olyan magatartása, amely nyílt párbeszédet kezdeményezne a sztálinizmusról, a diktatúra és a demokrácia természetéről, a nem „a bölcs vezetőitől” származtatott gondolatok szabadságáról, és lehetőséget biztosítana arra, hogy bárki szabadon meggyőződhesse: Romániában valóban meggyőződésnek az emberek, s a párt nem diktál, hanem együttműködik a társadalommal. Megalapozott hírek – Doina Cornea, Sütő András és mások esetei, a diplomáciai testület tagjainak és európai politikai személyiségeknek román rendőrségi bántalmazása – mindennek az ellenkezőjét bizonyítják.

A román vezetőknek is tudniuk kell, nem kezdeményezhetnek eredményes nemzetközi párbeszédet a számukra fontosnak ítélt egyetlen kérdésben sem, amíg saját politikájukat nem változtatnak. Konstruktív nemzetközi tárgyalásokra ugyanis csak olyan állam képes, amely kész a párbeszédre saját társadalmával. Romániában nincs párbeszéd. Romániában csak monológ és csönd van.

SZOKAI IMRE

...Több egyszerű tiltakozásnál

– Urbán úr, azon túl, hogy az önök mozgalma volt az egyik első kezdeményezője a román politika elleni nemzetközi tiltakozásnak, a Charta 77 Ceaușescu legutóbbi prágai látogatása alkalmával is tiltakozó dokumentumot tett közzé.

– Azt gondolom, hogy az utóbbi húsz évben Európában egyre erősödik az összeurópai integráció gondolata. Ennek pozitív történelmi, ökonomiai, politikai irányvonalai is egyre jobban kirajzolódnak. Az ebből a folyamatból való kilépés – ráadásul teljesen irracionális, nacionalista, ideológiai célokkal – abszurd, lelkileg és gazdaságilag elnyomó politikai uralmat eredményez. Románia tragikus példája annak szimbóluma, hogy hová vezethet egy szélsőséges diktatúrát gyakorló politikai vezetők és az őt kiszolgáló lakójoknak uralma. A jelen tragikus állapot ellenére reménykedem abban, hogy ez a folyamat nem végleges, és Románia rövidesen újra betagozódik az európai államok körébe.

– Magyarországon nem kevés aggodalmat jelentett a Conducător prágai látogatása, hisz többen valamiféle közös megegyezéstől tartottak, épp hazánk rovására.

– A kiszivárgott információk és értesüléseink alapján semmilyen ehhez hasonló paktum nem jött létre. Egy ilyen egyezménynek különben sem lenne sok gyakorlati értelme, hisz mindkét ország, Csehszlovákia és Románia is az európai demokratizációs folyamatnak a perifériájára került. Ezzel párhuzamosan csökkent politikai súlyuk is. Beszélhetnénk egy Bukarest–Prága–Berlin paktumról is, ez azonban ugyancsak irreális, hiszen ebbe az egyezménybe Románia csak agresszív, magyarellenes törekvéseit hozná be, Csehszlovákiának viszont nem érdeke egy ilyen típusú, minden

területen élesen magyarellenes kurzus felvállalása.

Nem is szándékozik így fellépni Magyarország ellen. Ez abból is látszik, hogy – ellentétben Honecker egynapos prágai munkalátogatásával, mely után bombasztikus nyilatkozatok, nagy politikai propagandával terjesztett megegyezések láttak napvilágot a csehszlovák sajtóban – a Ceaușescu-látogatás után meglehetősen szűkszavú, kissé titokzatoskodó, semmitmondó közlemények jelentek meg, melyekben nyoma sem volt különleges megegyezéseknek.

– Mi volt a Charta 77 által kiadott dokumentum szándéka, és milyen volt a visszhangja?

– Ez a dokumentum a kormány elnökéhez címzett nyílt levél volt: tiltakozás a Ceaușescu-látogatás ellen. Visszhangja jóval nagyobb volt, mint a korábbi hasonló dokumentumoknak. Mára ugyanígy nagyjából a közember számára is világgossá vált a Ceaușescu-diktatúra örülete. A Charta 77 számára a „Románia-ügy” többet jelent egyszerű tiltakozásnál. Számunkra ez a kérdés nem pusztán emberi jogi kérdés. Többet jelent a nacionalizmus, sovinizmus rémképénél is. Előképe ez minden olyan állami berendezkedés tragikus végkifejletének, ahol győzelemre jut a diktatórikus, monolit uralmi politika. Romániában ez most Ceaușescu és klikkje testesíti meg, de potenciálisan létrejöhet minden hasonló berendezkedésű országban. Ezért közügyünk Románia, és ezért kell vele gyakran foglalkoznunk.

– Urbán úr, köszönöm a beszélgetést.

Ian Urban a „Charta 77” ügyvivője, a Charta „Kelet-Európa” szerkesztőségi tanácsának tagja.

A Szárszó Baráti Kör

felhívása a magyar és a román társadalomhoz

A magyar társadalom sok vihart látott ma élő generációinak szerény hatású, de történelmi felelősségét hordozó közössége, a Szárszó Baráti Kör felhívással fordul a magyar és a román hazafiakhoz. Kezdeményezésünk oka, hogy növekvő aggodalommal látjuk országaink viszonyának romlását, amely hovatovább az elmérgesedés tüneteit öltheti. Lépésünket a mindkét országot rendszerint együtt sújtó megpróbáltatások emléke, a két nép múltjának hasonló tanulságai indokolják, és az a szándék, hogy a korábban sikerrel kezdett közeledés tapasztalatai alapján előmozdítsuk népeink kölcsönös megbecsülését.

Minden ország népességének nagyobb felét a jóakarátú, békességre vágyó emberek jelentik. Végső soron az ő szovinizmustól mentes hétköznapi cselekedeteik határozzák meg egy nép magatartását. Hozzájuk fordulunk, magyarokhoz és románokhoz egyaránt: Ne engedjenek teret az egymás iránti gyűlöletnek! Keressék – ha ez nehéz időkben olykor fáradságos is – egymás megismerésének, a mindennapi közeledés apróbb és nagyobb lépéseinek lehetőségét. Minden levél, kézzelírás, látogatás, turistaut, a legkisebb gesztus is segít eloszlatni a gyanakvást. Az egyetlen ténylegesen meglévő, de ártatlan akadály, a nyelvi különbség könnyűszerrel áthidalható: a nemzetiségek a határ mindkét oldalán szívesen segítenek ebben; parasztaik és munkásaik a mindennapi élet kétkezi dolgaiban, értelmiségük az irodalom, a művészet és tudományok terén.

Száznegyven esztendő választ el bennünket egy levett forradalomtól és szabadságharcától, amelyben találkozott a két nép kiváló fiainak akarata, de a megbékélés és összefogás mégsem tudott létrejönni. Hiányát azóta is szenved mindkét nemzet.

A becsületes megegyezés halaszthatatlanságát idézi a ma élő generáció lelkiismeretében a Szárszó Baráti Kör fogyaktkozó közössége ezekben, a mindkét országban gondterhelt napokban, és nyújt továbbra is testvéri jobbot a román népnek.

Budapest, 1989 májusában

Apelul Cercului Amical Szárszó că tre societatea maghiară și cea română

Micul colectiv – dar purtător al unei răspunderi istorice – al generațiilor societății maghiare în viața care au văzut atâtea furtuni, Cercul Amical din Szárszó, face apel la patrioții maghiari și români. Motivul inițiativii noastre este faptul că vedem agravarea relațiilor dintre țările noastre care pe zi ce trece pot lua simptomele inveniării. Pasul nostru este motivat de amintirea încercărilor care au lovit de obicei ambele țări, de învătămintele trecutului, asemănătoare celor două popoare, iar intenția noastră este ca pe baza experienței apropierei fructuoase începute mai demult, să încurajăm respectul reciproc al popoarelor noastre.

Majoritatea populației fiecărei țări este reprezentată de oameni de bună credință, care doresc pacea. În ultimă analiză, prin acțiunile lor de zi cu zi, lipsite de șovinism, aceștia sînt cei care determină conduita unui popor. Ne adresăm lor, deopotrivă maghiarilor și românilor: Nu îngăduiți ca ura între noi să cîştige teren! Căutați – chiar dacă în timpuri grele uneori este anevoios – posibilitatea cunoașterii reciproce, căutați pașii mai mici sau mai mari în direcția apropierei zi de zi. Fiecare scrisoare, strîngere de mîna, vizită, călătorie turistică, chiar și cel mai mic gest contribuie la spulberarea suspiciunii. Deosebirea de limbă, singurul obstacol existent în mod real, dar care nu poate dăuna, poate fi cu ușurință depășit: naționalitățile din ambele părți ale hotarului ajută cu plăcere acest lucru; țărăni și muncitorii în muncile manuale ale vieții cotidie, intelectualitatea în literatură, pe tărîmul artei și al științelor.

O sută patruzeci de ani ne despart de o revoluție și de o luptă pentru libertate înfrîntă, în care s-au întîlnit voințele celor mai distinși fii ai celor două popoare dar totuși, împăcarea și unirea nu s-a realizat. De atunci cele două națiuni suferă încă de lipsa ei.

În aceste zile grele pentru ambele țări, colectivul în scădere al Cercului Amical Szárszó face apel la conștiința generațiilor actuale pentru o împăcare cinstită neîntîrziată și își întinde și pe mai departe, frățește, mîna dreaptă poporului român.

Budapesta, în mai 1989

Balassagyarmaton: faipari szakmunkára erdélyiek jelentkezését várják (asztalos, ács, állványozó, fafaragó stb.). Fizetés 15 000 Ft körül, *szolgálati lakást* is tudnak biztosítani. Jelentkezni lehet: Olexa Miklósnál, M3 irodában, Balassagyarmat: 8324-es telefonon.

Építkezni szándékozó áttelepülő erdélyieknek: Bujákon (Pest megye) 40 db egyenként 200 négyzetméteres telket ajánl fel a helyi tanács: 40 000 forint/telek. Ezért az összegért a tanács vállalja a közművesítést, valamint a járda megépítését. A munkalehetőségek igen korlátozottak, de szükség lenne óvónőre, tanárra és népművelőre. További állásokat a szomszédos Pásztón kínálnak. Buják kb. 50 kilométerre északra fekszik Budapeستől. Jelentkezni lehet: a bujáki tanácson.

A Reformátusi Zsinati Iroda külügyi osztályának menekülteket segélyező részlege a XIV. kerület, Szabó József u. 16. sz. alatt található. Telefon: 227-870, 18-as mellék. A részleg dolgozói most bútorfelajánlásokat várnak!

Nő, hegessző szakmával, B, C, E kategóriás jogosítvánnyal vidéken olyan állást keres, amelyhez valamilyen lakásmegoldás társul. Ajánlatokat: 2000 Szentendre, Lenin út 106., Kiss Annamária névre.

Otthon az új hazában

1989. május 6-án, Tahitótfaluban ünnepélyes keretek között 200 négyzetméteres telkeket adtak át 75 erdélyi magyar családnak. A telkek megvásárlását Tóth László és családja adományozta, amelynek során további parcellákat kívánnak megvenni és jelképes összegért erdélyi magyar menekülteknek átadni. Tóth László felesége erdélyi származású volt. Szerettei ezzel a gesztussal adóznak az ő emlékének. A „Menekültek tahitótfalui építkezése” elnevezésű csekkszámja száma: Magyar Hitelbank 220-71686-7069.

Szívesen fogadnak felajánlásokat (bútor, edény stb.) „Újrakezés” jellegre: a kiadóba.

Nemrég áttelepült, vidéken élő franciatanár fordítást vállal:

Molnár Józsefné
2322 Makád
Kossuth L. u. 5.

1989. május 19-én megalakult az emberi jogokat védő Nemzetközi Helsinki Szövetség magyarországi bizottsága, Magyar Helsinki Bizottság néven.

Alakuló gyűlésük után sajtótájékoztatót tartottak és alapító felhívást tettek közzé, melyből idézünk:

A Magyar Helsinki Bizottság:

– sürgeti a helsinki elvekkel ellentétes jogszabályok megszüntetését, és figyelemmel kíséri hatályon kívül helyezésük folyamatát,

– lehetőségeihez mérten figyelemmel kíséri az országgyűlési és helyhatósági választások előkészítését és menetét,

– szorgalmazza, hogy az ítéletek felülvizsgálata ne záruljon le az 1962-es évvel, hogy a politikai jellegű ítéletekhez fűződő joghátrányok szűnjenek meg, a meghurcoltak pedig kapjanak az ország nehéz gazdasági helyzetéhez mért, de méltányos kártérítést,

– figyelemmel kívánja kísérni a menekültek helyzetét; és szorgalmazza, hogy bővíljenek mind a letelepedés, mind a továbbjutás jogi lehetőségei,

– szorgalmazza a megkülönböztető jogszabályok és a belőlük következő hatósági gyakorlat megváltoztatását, szorgalmazza, hogy a diszkriminációt tiltó nemzetközi egyezmények megszegőit büntessék meg, – tiltakozik az emberi jogok megsértése ellen – bárhol történik is. Minthogy ma-

gyar állampolgárok viszonylag könnyen utazhatnak Csehszlovákiába és Romániába, feladatának tekinti, hogy figyelemmel kíséje az emberi jogok helyzetét ezekben az országokban és segítséget nyújtson a valós helyzet megismerésében. Vállalja, hogy szükség esetén megbízottakat küld ki, hogy részt vegyenek valamely bírósági tárgyaláson vagy egy-egy jogsértés pontos körülményeinek feltárásában.

– nem tartozik egyetlen párthoz vagy politikai szervezethez sem, folyamatos együttműködésre törekszik más hazai emberjogi szervezetekkel, így az Emberi Jogok Magyar Ligájával, a frankfurti központú Nemzetközi Emberjogi Társaság magyar tagozatával, az Amnesti International magyar szekciójával, a Raoul Wallenberg Egyesülettel, a Független Jogvédő Szolgálattal, valamint a demokratikus pártokkal, független szervezetekkel, a magyarországi egyházakkal és vallásfelekezetekkel. Sikeres munkája érdekében együttműködésre törekszik a kormányzati szervekkel is. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy független társadalmi szervezetként semmiféle állami szervezettől nem kér és nem fogad el támogatást.”

Menekültek, áttelepülők

1988. január 1. és 1989. május 31. között 16 445 tartózkodási engedélyt állítottak ki, ebből 1607 fő továbbutazott, 233 önként visszatért Romániába.

1988. január 1. és december 31. között 1652 menekülőt adtak vissza a román hatóságoknak.

1989. január 1. és április 30. között 27 menekülőt adtak vissza a román hatóságoknak.

1989. január 1. és május 31. között 3231 beutazási vízumot állítottak ki, ebből 1018-at a családtagokkal együtt áttelepülők részére, megkezdett 1670 áttelepülő, 1561-en a román hatóságok engedélyét várják.

Korond – Budán

Az „Erdély Művészetéért” Alapítvány rendezésében készült az Országos Széchényi Könyvtár V. emeletén látható kerámia kiállítás, amely az Erdély iránt érdeklődők körében már jól ismert korondi székely fazekasság remekeit mutatja be. A kiállított műtárgyak a Páll család műhelyéből kerültek ki. A kiállítás június 18-ig tekinthető meg.

Agrármérnök – francia és magyar szakos házaspár munkalehetőséget keres, lehetőleg lakásmegoldással: felajánlást a kiadóba.

Az Erdélyi Tudósítások számonként
megrendelhető az alábbi címen:
1399 Budapest, Postafiók 260

Erdőszentgyörgy

Első számunkban közöltük az angol trónörökös beszédét, amelyben megemléltette, hogy szépanyja, Rhédey Claudina sírja Erdőszentgyörgyön van. Felvételünkön a XI–XII. században épült templom belseje látszik. Claudina kriptája a szószék közelében, az altemplomban található. A falon lévő fekete márványtáblát unokája, Viktória Mária walesi hercegnő emeltette.

Ingyen közlünk állás- és lakáshirdetéseket; bútor-, használati tárgy és pénzfelajánlásokat – és olyan információkat, amelyek az erdélyieket és a menekülteket érintik

1399 Budapest, Pf. 260

Használati utasítás

Magyarországhoz

2. Menekülés világszínvonalon?

Magyarország képviselője 1989. március 14-én helyezte letétbe a Genfi Menekültügyi Egyezményhez, valamint az ahhoz kapcsolódó 1967-es New York-i jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okiratát. A jegyzőkönyv azonnal, míg az egyezmény 90 nappal később lép hatályba, azaz június 12-én. Ezzel hazánk 105.-ként beállt abba a nemzetközi csapatba, amely évtizedek óta kezeli a menekültek több milliós áradatának ügyeit. Természetesen az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága nem az egyetlen védelmet biztosító szervezet, léteznek hasonlóak az afrikai és az ázsiai övezetben is.

Ki lehet menekült?

Az egyezmény értelmében az a menekülő kaphat menekült státust, aki az állampolgársága szerinti államon kívül tartózkodik, és jól megalapozott a félelme, hogy faji, vallási vagy nemzetiségi okokból, illetőleg meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása vagy politikai meggyőződése miatt üldözik. Továbbá szükséges feltétel az is, hogy a menekülő nem tudja, illetve az üldözéstől való félelmében nem kívánja ezen országnak a védelmét igénybe venni. Az egyedi eljárásban főként a kérelmezőnek kell bizonyítania, hogy félelme valós és jól megalapozott. A bizonyítékok megszerzése, az eljáró hatóság megnevezése, a határidők megállapítása, valamint a jogorvoslat rendezése minden tagállam belső ügye. Ennek kialakítása most folyik. Annyi azonban bizonyos, hogy csak törvényes eljárásban lehet dönteni a kérelmezők sorsáról, fellebbezésre, illetőleg eltávozásra lehetőséget biztosítva.

Nem alkalmazhatóak az egyezmény szabályai az olyan menekülőre, akiről alaposan feltételezhető, hogy nemzetközileg jelentős (béke vagy emberiség elleni, ill. háborús) bűncselekményt követett el, illetőleg bűnös az ENSZ céljait, elveit sértő cselekményekben. Újabb kizáró ok, ha a menekülő – megérkezését megelőzően – súlyos, nem politikai bűncselekményt követett el. A menekültöt semmilyen módon nem lehet azonban abba az országba visszaküldeni, ahol élete, szabadsága veszélyeztetve van a menekültdefinícióban meghatározott okokból, kivéve, ha alaposan feltételezhető, hogy veszélyezteti az ország biztonságát, vagy olyan súlyos bűncselekményt követett el, hogy elftélesztését követően veszélyes az ország lakosságára.

Mit ér a menekült státus?

Akinek megadták a menekült státust, annak az egyezmény függelékében szereplő személyazonossági és utazási igazolványt kell kiállítani. Ez általában több nyelven készül, visszavonásig érvényes, és vízum beszerzése mellett külföldi utazásra, valamint a befogadó országba való visszatérésre és tartózkodásra jogosít. A menekültek jogi helyzetét röviden az alábbiak szerint jellemezhetjük:

– Kötelesek a befogadó állam jogszabályait és a közrendet szolgáló intézkedéseket betartani.

– Általában az idegeneknek biztosított jogokkal rendelkeznek (pl. a tulajdonjog, a munkavállalás, a lakáslehetőségek terén, hiányzik a választójoguk, nem viselhetnek bizonyos közfunkciókat stb.).

– Ez alól jelent kivételt az, amikor olyan kedvező elbírásban részesíti a menekültöt a befogadó, mint saját állampolgárát (pl. ilyen kötelezettség terheli a szerződő államokat az elemi oktatásban, az egészségügyi és társadalombiztosítási ellátásban, az állami segélyezésben, a vallásgyakorlásban, az adózás és a vámok terén stb.)

Megszűnhet-e a menekült státus?

Többféle ok szolgálhat erre alapul, például, ha a menekült új állampolgárságot szerzett és az ennek megfelelő állam védelmét élvezzi; vagy önkéntesen visszatelepült származási országába. Indok lehet azonban az is, ha hazájában megváltoztak az üldözést jelentő körülmények, s így nem éri azért sem hátrány, ha visszatér.

Menekülttábor vagy befogadó állomást?

Bár az egyezményben részes államok általában táborokat állítanak fel a menekültek elhelyezésére és megszüntetésére, nálunk az illetékes minisztérium határozott szándéka, hogy kerüljük a táborpszichózist, így ezt az elnevezést és megközelítést is. Lehetőség szerint kulturált körülményeket kívánnak biztosítani a menekülőknek és a menekülteknek, elősegítve gyors beilleszkedésüket, illetőleg továbbutazásukat.

E kérdésekben keverednek tán leginkább össze az egyezményhez való csatlakozásból folyó kötelezettségeink és a magyar nemzetiségű bevándorlásból, az anyanemzethez menekülésből fakadó önkéntes vállalásaink. Ezért kell világossá tenni, hogy míg az előbbinél elsősorban nemzetközi vonatkozású és politikai jellegű lépésről van szó, az emberi jogok és a humánnum erősítése értelmében, addig az utóbbi ezen részben túlmutat, hiszen – a közvélemény szerint is – a szolidaritás főként nemzetársainknak szól.

A befogadó állomások felállításáról a közeljövőben születik részletes döntés és jelenik meg a jogszabály. Ez, egyebek mellett, az állomások fő feladatává teszi a menekültek jogi helyzetének rendezését, az előírt egészségügyi vizsgálatok (szűrés, oltások) elvégzését, a beilleszkedéshez és az újrakezdéshez szükséges ismeretek biztosítását, illetőleg a továbbutazás elősegítését.

A beilleszkedés része a munkahelykeresés, a lakás-szállás közvetítés, a lelkigondozás, a társadalmi szervekkel, egyesületekkel való kapcsolatteremtés egyaránt, akárcsak a gyors ruha- és pénzsegély nyújtása. Ebben számos önkéntesen működő szervezet (Vöröskereszt, Máltai Lovagrend, egyházi közösségek stb.) jelezte részvételét. Remélhetőleg a helybeliek sem fogják elutasítónan fogadni Hajdúszoboszlón, Békéscsabán vagy éppen Bicskén az otthonkeresőket.

Kérdőjeles hírek

Ez az a rovat, ami a legtöbb gondot jelenti nekünk, szerkesztőknek. Két félelem között órlódunk: a hamisnak bizonyuló hír az egész lap hitelét megkérdőjelezi és felbecsülhetetlen károkat okoz az Erdélyben élőknek, gondoljunk a farkassal alaptalanul riogató pásztorfiú meséjére. A másik, hogy hírek nélkül a hazai és nemzetközi tiltakozások alapja a szépen megfogalmazott eszme, az általános célozgatás. Minden hír, minden tény, minden adat eszköz a politikusok és az emberjogi szervezetek kezében – minden rémhír, minden pontatlan tény, minden feladat egy ellenük kijátszható, a becsületes szándékokat lejárató eszköz a másik fél kezében. Mi mégis úgy gondoljuk, hogy vállalunk kell a kockázatot, annál is inkább, mert 30 ezer példányban megjelenő lapunk olvasói egy olyan széles hírmondó és -ellenőrző hálózatot alkothatnak, amelyet kár lenne parlagon hagyni. Reméljük, hogy önnel,

az Erdélyi Tudósítások olvasójával megoszthatjuk a megbízható hír közlésének felelősségét. Ennek legfontosabb feltétele, hogy az a történet, esemény vagy adat, amelyet hozzánk eljuttat, már átesett egy megbízhatósági próbán, az olvasóén.

Kérünk mindenkit, aki hírt továbbít nekünk, hogy a levélben feltétlenül tüntesse fel, hogy az adott eseményt ő maga látta, szemtanútól hallotta, vagy több egybevágó elbeszélés alapján állította össze. Amennyiben olyan nevek is előfordulnak a hírből, amelyek közlése veszélyeztetné Erdélyben élő emberek testi épségét, állását, nyugalomát, kérjük jelezze, hogy levelet milyen formában tehetjük közzé. Végül, ha rovatunkban olyan információt talál, amelyet pontatlannak, tévesnek vagy hiányosnak tart, segítse pontosítani, teljessé tenni.

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentéseiből

Hajdú Győző, a román vezetés iránt lojális marosvásárhelyi főszerkesztő propaganda-filmet forgat az erdélyi magyarság helyzetéről.

***

Betiltották a Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulójára tervezett ünnepi megemlékezéseket. Január elején a bukaresti egyházügyi hivatal vezetője, *Cumpanasu* letartóztatással fenyegette a kolozsvári katolikus lelkészeket, amennyiben az emlékmisét megtartanák.

***

Januárban a Kriterion Könyvkiadót arra kötelezték, hogy az ez évi kiadási terve rovására sürgősen jelentesse meg a „Nagy napok emléke – 1918. december 1.”, „A párt a társadalmi haladás élén” és a „Tenni és teremteni” „*hazafias*” műveket.

***

A csíkszeredai 1-es számú általános iskolában *Steluta Lucaci* igazgatónő megtiltotta, hogy a magyar tanárok egymás között magyarul beszéljenek.

***

Március 15. előestéjén őrizetbe vették *Tökés László* református lelkészt, testvérével, *Tökés András* tanárral együtt. Magyar manifesztumokat, röplapokat kerestek náluk. Az eredménytelen vizsgálat után mindkettőjüket szabadon engedték. Április 1-jén *Tökés Lászlót* elbocsátották állásából.

***

Március 15. előtti héten a Securitate emberei megverték *Kiss Botond* kolozsvári egyetemistát, a háromnyelvű diáklap, az *Echinox* magyar szerkesztőjét.

***

A Csíkszeredai Múzeum eddigi igazgatóját, *Barabás Lászlót* leváltották, helyébe *Vioroca Soiomot* nevezték ki. Ugyancsak leváltották a Sepsiszentgyörgyi Megyei Múzeum mintegy százezer magyar és német nyelvű kötetet tartalmazó könyvtárának vezető munkatársát, *Zágoni Jenőt*. Helyét a se magyarul, se németül nem beszélő *Bogdan Chealfa* foglalta el. Marosvásárhelyen a megyei Területrendezési és Talajjavítási Hivatal vezetőjét, *Csernătoni Györgyöt* – *Gigel Cazacu* váltotta fel.

***

Május 10-én munkalassító sztrájkba kezdtek a kolozsvári *Technofrig* munkásai, mert a vezetőség csak a bérek 75 százalékát szándékozott kifizetni. A tiltakozás szervezőit a Securitate elszigetelte, a munkásokat – deportálással fenyegetve – a munka felvételére kényszerítette.

Az Erdélyi Tudósítások nemzetközi kerekasztal-beszélgetést rendezett „A nemzeti kisebbségek jövője” címmel, 1989. május 24-én a szerkesztőségben. Vendégeink a „Citizenship in Europe” című szociológiai és politológiai nemzetközi konferencia résztvevői voltak.

Foto: GÁTI

SCHÖPFLIN GYÖRGY

Erdély 1988.

(2.)

A belső meghatározottságon túl Erdély a nemzetközi politikában is kulisszák mögötti szerepet játszott. 1940 előtt a magyar irredentizmus fő célpontja volt, elvesztésének fájdalmát leginkább a 30-as évek „Igazságtételt Magyarországnak” mozgalma mutatja. Végül, 1940-ben úgy tűnt, elérkezett Magyarország számára a megfelelő idő. A második Bécsi Döntés során Németország – olasz szövetségesének biztatására – Magyarországnak juttatta Erdély két-ötödét. Ez igen ügyes eszköznek bizonyult arra, hogy mind Magyarország, mind Románia tengelyhez való tartozását erősítse, mivel a magyarok reménykedhettek abban, hogy megkapják az egész területet, míg a románok igencsak igyekeztek, hogy visszazerezzék, amit elvesztettek.

1944-ben, amikor a Vörös Hadsereg megszállta Romániát, Erdélyt is nagyon gyorsan elfoglalták. A csapatok nyomában a román állam által küldött valamiféle adminisztráció állt, bár ez a magyarok számára sokkal inkább megszálló hadseregre emlékeztetett. A román katonai egységeknek, az ún. Maniu-gárdának a pusztításai kényszerítették a szovjet hatóságokat, hogy átgondolják a kérdést, és néhány hónapig hagyják, hogy a baloldali Magyar Népi Szövetség irányítsa Észak-Erdélyt. Később, mikor a baloldali hatalomátvitel bekövetkezett Romániában, a magyarok pozíciói labilissá váltak, bár sokan közülük politikai és kulturális helyzetük garanciáját a baloldalhoz való tartozásukban látták. De ha egyszer a román nemzeti újjászületés programja a párton belül is erőre kapott, és a nem románoktól megpróbálták megszabadulni, a magyarok egyre veszélyesebb, egyre kényesebb szituációban találták magukat. Az 50-es évek végére – főleg az 56-os forradalom után, amit a magyarok lelkesen fogadtak – a román párt készen állt, hogy visszavágjon a magyar privilégiumnak tekintett dolgokért.

Erdély nemzetközi szerepe lassan került előtérbe. A 60-as évek eleje volt a fordulópon, amiktől a román vezetés nagyobb autonómiát kezdett követelni Románia számára. Azonban, ahogy Besszarábia kérdése felmerült, ahol már Románia irredentizmusa állt szemben a Szovjetunióval, a Kreml azonnal megértette, hogy Erdély az a potenciális eszköz, amellyel mindenkit sakkban tud tartani. A 60-as és 70-es évek során ezeket a területi kérdéseket gyakran vetették fel – bár igen közvetve, inkább csak utaltak rá a történelmi kérdésekről folytatott viták és az ezopusi utalások szintjén, s mégis, mindezek ellenére könnyen lehet e kérdések eredeti értelmét dekódolni. A hitleri és cianói mintát Brezsnyev egy teljesen eltérő ideológiai rendszerbe mentette át.

MAGYARORSZÁG, 1988

1988-ban folytatódott a népesség számának 1981-ben kezdődött természetes fogyása. A csökkenés, amely 1983–1984-ben meghaladta az évi 21 ezret, az utóbbi években mérséklődött. Az 1989. január 1-jei népességszám 10 590 000 volt, 14 ezerrel kevesebb, mint egy évvel korábban, és 123 ezerrel a 8 évvel ezelőttnél.

A lakosság száma a népesség természetes fogyása mellett az engedéllyel vagy engedély nélkül külföldre távozókkal is csökkent. Az év folyamán 1350 magyar állampolgár kapott külföldi letelepedési engedélyt. A hatóságok ez ideig mintegy 2000 engedély nélkül külföldön maradt magyar állampolgárról szereztek tudomást. Ugyanakkor a külföldről Magyarországra települőkkel nőtt a népességszám. A hazatért magyar állampolgárok száma 720 volt. Letelepedési célból kiadott vízummal 2100 külföldi érkezett az országba, 92%-uk román állampolgár. Ezen kívül az országba érkezett, hazatérni nem kívánó román állampolgárok közül 13 400-an kaptak tartózkodási engedélyt. Összességében tehát a nemzetközi vándorlás különbözeté révén majdnem annnyival – kereken 13 ezerrel – nőtt a népesség száma, mint amennyivel a természetes fogyás miatt csökkent.

A magyar nemzeti kisebbségek története

A magyar kisebbség történelmének fő állomásai közül az első 1918, a Romániába való betagozódás, amelyet nagyszámú, főleg az elitből származó magyar emigrálása követett, akik nem tudtak vagy nem akartak a román államban élni. 1930-ra elértek ugyan a román vezető réteggel egy kényelmetlen-kellemetlen modus vivendit, ami szerint, ha nem is érintetlenül, de relatíve épségben megmaradtak a kisebbség kulturális intézményei. Azonban a magyar elit 1918 előtt biztosított politikai hatalmát és privilégiumait megkurtították, főleg a bürokráciából való kiszorulásuk révén, hiszen a hivatali adminisztráció jelentette a két háború közti Romániában a hatalomgyakorlás fő intézményét.

A többi társadalmi osztály, a parasztság és egy kis létszámú városi munkásosztály nem élt számottevően rosszabbul, mint előtte, bár pszichológiailag hátrányossá vált a helyzete, mint minden kisebbségnek, amely olyan államhatalomban él, ahol nagy súllyal támaszkodnak egy kizárólagos nemzeti ideológia szibolizmusára. Azonban a hatalom ezeknek a társadalmi csoportoknak a gazdasági pozícióit nem gátolta olyan mértékben, mint az elit esetében, és az alacsony státusú románokhoz képest jómódban éltek, mivel gyakran jobb földjeik voltak és a piacokhoz könnyebben eljutottak.

A háború után az egész közösség helyzete teljesen megváltozott. A kommunista forradalom kezdetben előnyben részesítette a nemzeti kisebbségeket, cserébe a támogatásért, amelyet a kisebbség a baloldalnak nyújtott. E célból aztán széles körben bevezették a kétnyelvűséget, iskolák és egyetemi szintű oktatási központok teljes hálózatát hozták létre, együtt egy sor kulturális szerv megalapításával (sajtó, újságok, rádió, színházak, könyvkiadás). A fényes korona mesebeli csillaga a Magyar Autonóm Tartomány lett volna, amelyet a székely megyék alkottak, ahol a magyar lett volna az uralkodó nyelv és kultúra. A valóságban ez azonban nem történt el alapvetően az ország többi 16 tartományától, kivéve talán abban, hogy a kétnyelvűséget formálisan is elismerték a hivatali bürokráciában.

Alá kell húzni, hogy mindez a centralizáció és homogenizáció légkörében zajlott, amely terrorral párosult. Ebben az összefüggésben különbséget kell tenni a magyarság szubjektív érzései és a román állam által tett tényleges lépések között. Így egy adott lépés, amelyet a központ talán nem tekintett nemzeti szempontból irányítottnak, a kisebbség számára sértőnek és durvának bizonyult.

1956 után a közös ügyek viszonylag kedvező menete megszakadt. Mivel a szovjet csapatokat 1958-ban kivonták Romániából – feltételezhetően így díjazva azt a támogatást, amit a román vezetés nyújtott a Szovjetunióknak a magyar forradalom összeállításában (megengedve, hogy Nagy Imrét és társait román területre internálják) –, a román vezetés fokozatosan egy távolba mutató kísérletbe kezdett; a nemzetközi függetlenség kivívásába. Ebben az összefüggésben a magyarok pozícióit egyre inkább elfogadhatatlannak tekintették.

A magyarellenes kampány

A magyarság kulturális és egyéb intézményeinek lassú, de visszafordíthatatlan tönkretetését szolgálta a magyarellenes kampány. 1959-ben a kolozsvári magyar nyelvű Bolyai Egyetem kényszerűen egybeolvadt a román nyelvű Babes Egyetemmel, így a magyar kultúra fellegvárának régóta fennálló autonómiáját ásták alá. Az iskolai tantervet átalakították azáltal, hogy kevesebb figyelmet szenteltek a magyar témájú kérdéseknek, miközben összevonták a magyar és román iskolákat.

Mire ez kialakult, már általában az iskolaigazgató román, helyettese magyar származású. 1960-ban a Magyar Autonóm Tartományt átszervezik, hogy el-tüntessék túlnyomóan magyar jellegét és új nevet adnak neki: Maros–Magyar Autonóm Tartomány

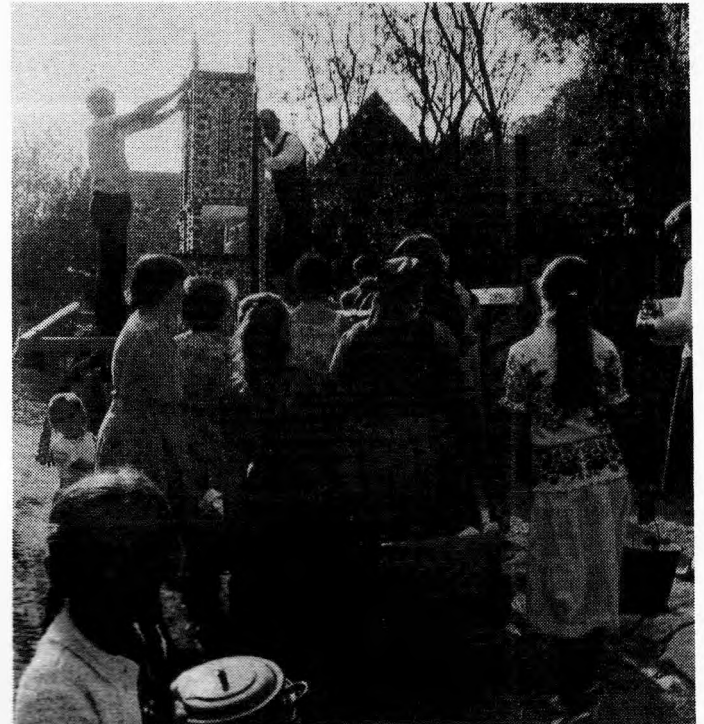

Foto: Keresztes Dániel

lesz. Azon halvány ígélet ellenére, amelyet az 1968-as területi átszervezés idején tettek – a székely megyéknek lehetősége lesz arra, hogy egyetlen erős egységet alkossanak –, három részre osztották szét a területet, így akadályozva meg, hogy bármelyik kiemelkedjen mint a magyarság tevékenységének központja.

A politika a későbbiekben csakúgy, mint a 70-es években, engedmények megtévesztő keveréke volt, melyet ezek gyors érvénytelenítése követett, kialakítva a bizonytalanság légkörét. Ha nagy ritkán sikerült magyar tagozatot indítani az iskolában, a következő évben biztosan bezárták. Kisebbségi lapokat indíthattak, és aztán betiltották – és így tovább. Teljesen kiszámíthatatlan volt a cenzúra működése. Míg a 60-as évek végén még mindig megvolt az a remény, hogy a rendszer tolerálni fog valamiféle magyar tevékenységet a főbb területeken, addig a 70-es évek közepére ez a remény szertefoszlott, s helyébe a kisebbségi értelmiség többségének teljes reményvesztettsége lépett. Az volt az érzésük, hogy túl kell élniük a Ceausescu-rezsimet, mivel a politikáját nem lehet befolyásolni, mert az teljesen irracionálisan működik. Csak néhányan gondolták, hogy érdemes protestálni.

Ezek a tiltakozások – Király Károly, valamikori központi bizottsági tag, vagy Takáts Lajos, a Bolyai Egyetem néhai rektora által, ill. a Lázár György álnév alatt írt levelek – a formálisan biztosított párt- és állami csatornákat használták, hogy ráébresszék a vezetést, kisebbségi politikája megszegi saját maga törvényeit. Ezeket a próbálkozásokat félresöpörték, hiszen a Ceausescu-rendszer teljesen más elvrendszert működtet, mint például a gyors ipari fejlődés, a vezető transzcendentális helyzete és a román nemzet felsőbbrendűsége.

Ez volt az utolsó ütés, amit a háború utáni magyar elitre mértek. Arra az elitre, amely baloldali ideákba helyezte reményét, és ezen elvek alapján bízott a románokkal való együttműködésben. Mindennek a hiábavalósága nem volt azonnal a háború után nyilvánvaló, mivel abból, hogy Romániában győzött a kommunizmus, még nem szükségszerűen következik, hogy gyorsan nemzeti színezetet is ölt. Ugyanakkor nagyon sokat várt a románságtól is: hogy teljesen hagyja figyelmen kívül a nemzetiségi kérdést, hogy fogadjon el egy nagy, politikailag erős kisebbséget egyenlő jogok alapján, amikor azt a kisebbséget mint a többség történelmi elnyomóját kell tekintenie. Másrészt, nehéz rájönni arra, hogy milyen alternatívái vannak a magyaroknak, ha egyszer elfogadják a baloldal stratégiáját. Fennakadtak az állam és a totalitárius rendszer hálójában, amelynek egyikét sem tudják ellenőrizni, s amelyek el tudják és el fogják pusztítani őket.

A következő, más típusú tiltakozásoknak más az alapjuk. Már nincs kifejezett baloldali árnyalatuk, már nem próbálkoznak a rendszer formális gépezetét kihasználni, hanem az emberi jogokra támaszkodnak. Ezek is hiábavaló törekvésnek bizonyulnak, mert az emberi jogok elvének nem nagyon mélyek a gyökerei Romániában. Mindazonáltal a 80-as évek elején egy csoport fiatal értelmiségi tiltakozása egyebek mellett az volt, hogy létrehoztak egy szamizdat újságot „Ellenpontok” címen, hogy objektíven tájékoztassanak az évtized ellenzéki szellemében a Romániában történtekről. A vezetőkre nem a megszokott, hazai utakon próbálták nyomást gyakorolni, hanem nemzetközi csatornákat használtak erre. Az „Ellenpontok” kilenc számot ért meg, mikor a Securitate betiltatta. Szerkesztőit brutálisan megverték és száműzetésbe kényszerítették.

(folytatjuk)

„Aki egy évre tervez, kukoricát vet, aki húsz évre, fát ültet, aki száz évre, iskolát épít!”

A nemzetiségi oktatásügy helyzete Romániában

1918. december 1-jétől

I. Az örökség

A Ceausescu-rendszer nyilvánosságra került faluszisztematizálási terve megdöbentette, felháborította és cselekvésre készítette a civilizált világot. Az ocsúdo Európá most segítő kezét nyújtja a halálra ítélt falvak csendre parancsolt lakói felé: „örökbe fogadja” őket. Vajon a cselekvésre kész európaiak és a hozzájuk csatlakozó újjvilágbeliek tudják-e, hogy e folyamat – amelynek első áldozatai épp Bukarest történelmi negyedének lakói voltak – nem falurombolás csupán, nem az önállóság utolsó maradvékainak szétzúzása, hanem egy homogénizáló folyamat durvábbra sikerült – s így a figyelem középpontjába került – láncszeme?! A megsemmisítésre szánt falvak túlnyomó többsége ugyanis nemzetiségi, s azon belül magyar. A házából, templomából és temetőjéből kiűzött magyar nemzetiségű állampolgárt ezen felül sújtja még kollektív létének hordozójától, kultúrájának bölcsőjétől és közvetítőjétől, anyanyelvű iskoláitól való megfosztása is. Ez azonban nem a szisztematizálási tervvel, hanem a homogenizálási törekvéssel egyidős. E célá vált szándék pedig nem a – ma oly divatos kifejezéssel illetett – sztálini típusú diktatúrával kezdődött, hanem Románia létével.

1864-ben A. J. Cuza megtörte a mindössze kétesztendő *Egyesített Fejedelemség* konzervatív ellenzékét, és egy sor liberális reformot vezetett be. Ennek keretében jelent meg az a román oktatási törvény, amely modernségét hirdette az iskolák állami fenntartásának kizárólagosságával, s homogenizáló szándékát a nemzetiségi tannyelvű iskolák bezáratásával. E törvény kettős szorításában haltak el a moldvai csángó magyarok addig békén virágozó egyházi iskolái.

Spiru Haret közoktatásügyi miniszter 1878-ban a Romániához csatolt Dobruzsza bolgár tannyelvű iskoláit számolta föl, s cserébe állami, román tannyelvű óvodát adott a bolgár lakosságú Tulceának. Ugyancsak román nyelvű volt az 1911-ben létesített 168 állami óvoda is, amelyből 133 színmagyar, illetve bolgár településen működött. A nemzetiségi tudat és az igazság elleni támadásnak minősül a miniszter

1897. évi április 22-i 3253. számú körrendelete: „Legyenek rajta, hogy a gyermekek történelmünk eseményeit sokkal többre becsüljék, mint a más nemzetekét..., higgyék, hogy a román nemzet a legvitézőbb és a legelőkelőbb minden nemzetek között...”

Az oktatási törvény rejtett célja a későbbiekben sem változott. Nemzetiségellenessége megmaradt az 1866-ban bevezetett, belga típusú alkotmány s annak 1881-es módosított változata ellenére is. Ennélfogva Románia Európa felé kétségkívül korszerű, állami fenntartású iskolarendszert mutatott fel anélkül, hogy szándékára fény derült volna. Modern, nyugati mintájú oktatásügye mögül pedig sákraszállt az erdélyi és kelet-magyarországi románság anyanyelvű iskolafenntartási jogáért.

Magyarországon az ún. megengedő jellegű iskolafenntartási jog vált bevett szokássá. Így az iskolák döntő többsége az 1880-as évek végéig felekezeti fenntartású volt, kisebb számban alapítványi, magán-, illetve községi. A minisztériumi felügyelet, a tannyelv és a fenntartás joga, az állami támogatás mértéke csak ettől kezdve vált a nemzetiségi harcok egyik látványos és sikeres eszközévé. Különösen felkorbácsolta a szenvedélyeket az Apponyi-féle 1907. évi XXVII. törvénycikk.

A törvény – amely a tanítók jogviszonyának és javadalmazásának szabályozását, a nem állami fenntartású iskolák állami felügyeletét és a magyar nyelv kötelező tanítását rendeli el, valamint összekapcsolja az államsegély mértékét, illetve folyósítást az állami tanterv bevezetésével – Európa előtt román tolmácsolásban vált ismertté. Csakhogy történt némi *félreformítás*. A magyar nyelv kötelező tanítása: kötelező tannyelvülként került a köztudatba, az öt tantárgy állami tantervének elfogadása: öt tantárgy állami nyelven történő tanításával vált azonossá. A modern Európa pedig mélyregeesen felháborodott. Joggal. Így történhetett meg, hogy 1908-ban, a Münchenben ülésű nemzetközi békekonferenciára szóló meghívását Björnsterne Björnson, a világhírű norvég író a magyar kormány oktatáspolitikája elleni tiltakozásként

Források:
Buday Árpád: Az erdélyi magyar iskolák sorsa Goldis Lászlótól Anghelescu Constantinig Neveléstudományi Szemle 1937. I. évfolyam X. szám
Barabás Endre: A romániai magyar nyelvű oktatásügy első 10 éve 1918-1928
Lugos, 1929
Janosé Benedek emlékkönyv Bp. 1981 EPE
Írta: Barabás Endre 306. oldal és 303. oldal

2. táblázat
A Romániához csatolt magyar területeken 1918 szeptemberében még működő iskolák* jelleg, fokozat és tan nyelv szerint

Iskolák jellege	Elemi népiskola			Polgári iskola		Középiszkola		Tanítóképző	
	magyar	román	német	román	német	magyar	román	német	román
1. Állami	1497	-	-	66	-	-	-	10	-
2. Községi	305	96	26	80	12	-	25	-	-
3. Görögkeleti	-	1218	-	-	1	-	3	-	3
4. Görög katolikus	-	1078	-	-	2	-	1**	2	5
5. Evang. luteránus	8	-	261	-	-	-	-	9	-
6. Római katolikus	388	-	-	25	-	7	13	-	-
7. Református	322	-	-	3	-	-	9	-	3
8. Unitárius	26	-	-	-	-	-	2	-	-
9. Izraelita	42	-	-	3	-	-	-	-	-
Összesen	2588	2392	287	80	109	3	52	5	24
Együtt	5347				119		66		35
Összesen állami	1497				66		25		10
Összesen felekezeti és más autonóm iskola	3850				53		41		25

*A román parlament 1925. május 15-i szenátusnaplója (Desbaterile Senatului No. 85/1925) 1911. lapjáról a törvényjavaslat indoklásából.
**A román hivatalos kimutatás a belényesi görög katolikus főgimnáziumot magyar tanításműködés veszi, pedig hivatalosan az alsó négy osztály tiszta román volt, míg a felső osztályok inkább magyar-román tanításműködés voltak tekinthetőek.

utasította vissza. Távolmaradását azzal indokolta, hogy nem kíván egy asztalhoz ülni a nemzetiségellenes oktatási törvény megalkotójával, gróf Apponyi Alberttel. Az anyanyelv jelentőségéről és az erőszakos, durva asszimilációról alkotott véleményét lemondó sorai szemléletesen fejezik ki: „Gyermekek anyai nyelvüktől elszakítani annyi, mint az éhes gyermeket elvonni anyja emlőiről...”

A román politika hatása nem maradt el. Bő tíz esztendő elteltével az európai közvélemény mélyen megvetette a hírhecht nemzetiségellenes magyar oktatásügyet, s jóindulatáról biztosította a románságot. 1918. december 1-jén a Gyulafehérvári Határozatok szellemében az erdélyi és a kelet-magyarországi románság elszakadt Magyarországtól. Hozományként magával vitte az oly sokat szidott iskolahálózatot. Amint a mellékelt táblázatok jelzik, Románia előnyös házasságot kötött...

TÖTTÖSSY MAGDOLNA

A nagy homologátor előzményeihez

„A bölcső már készen, most már csak az a kérdés, hogy mit fektetünk bele.” Így fogalmazott Nicolae Iorga, a románok egyik nemzeti történésze, közvetlenül Trianon után, s e mondat – mely összecseng az olasz nacionalizmus jelszavával: „Olaszország már van, most csináljunk olaszokat!” – nemzeti programot fejezett ki.

Idősebb és fiatalabb generáció egyaránt jól tudta, hogy Trianonnal valami véget ért és valamit itt el kell kezdeni. (Trianon megemésztése a románok számára éppoly nehezen ment, mint a magyaroknak, még ha egészen más értelemben is.) Románia politikai súlya, stratégiai jelentősége, szinte maguktól a románoktól is függetlenül, fokozatosan növekedett a múlt század 50-es éveitől kezdődően.

1859-ben, a krími háború következményeként, a párizsi béketárgyalásokon hoznak határozatot *Moldva és Havaselve Egyesült Fejedelemségei* szervezetéről, ekkor egyesül Moldva és Havaselve. 1877-ben, az orosz-török háború következményeként válik függetlenné az ország. Az első világháború végeredménye Nagy-Románia.

Trianonban a történelmi esély Nagy-Románia képeben megint előrefutott, és fölsillantotta azt a lehetőséget, hogy Románia nagy, fontos, lényeges szerepet játszhat Európa, a világ színpadán. Ezzel összefüggésben az írástudó elit is tudta, mi a teendője: fölönöni a feladathoz „kulturálisan”, elvégre nagy és erős országnak nem lehet kicsiny, elenyésző kultúrája.

A nagy kultúra, a független kultúra természetesen mindelektől nemzeti, vagyis a „román sajátosságok kifejezője”. Meg kell keresni tehát a román sajátosságokat! Majdnem mindenki foglalkozik a kérdéssel, egyéb tevékenységei mellett, s vannak főállású „nemzeti gondolkodók”, amilyen mondjuk Nichifor Crainic. De ír a problémáról a liberálisnak számító filozófus Mihai Ralea, az irodalomtörténész G. Călinescu, a később híres vallástörténészművelkedett

Mircea Eliade. Mondhatjuk, ez a téma urálja a két világháború közötti intellektuális életet, és arra sincs módunk, hogy segítségével politikai különbséget tegyünk.

A kiindulópont minden esetben problémamentesnek látszik: a kultúra legkülönfélébb ágai kifejezik a nemzeti sajátosságokat – jellemet, alkatot, jegyeket, stílust és vonásokat. A létrejött alkotásban, mint gyöngyszemben, „organikus titok” rejtezik, vagy az alkotó vérében buzog a sajátosság. S ezen a fokon bárki egyetérthet, hiszen ez a megfogalmazás eléggé költői és befogadókész, semmint hogy bármire is kötelezzen. Am tartalmilag mi ez a sajátosság? Keletiesség, ortodoxia, népiesség, parasztság, falu, majd türelem, humor, irónia, természetközelség, föloldódás a kozmoszban, megértés, vendégiszteret, megnyugvás, belenyugvás, kiegyensúlyozottság, örök ifjúság, romlatlanság... különféle formákban és kombinációkban.

A román sajátosságokról szóló elmélkedések óriási tömeget adtak a tudományos kutatásnak is. Sok esetben tudósok vállalták a kétségtelen bizonyítékok szállítását: a filológus Sextil Pușcariu, a földrajztudós Simion Mehedinți, a folklorista Ovidiu Papadima és a történész, a nagy tanítómester, a románok trák származásának kidolgozója: Vasile Pârvan.

A fölisoroltak mind nemzetközi súlyú szakemberek. E tradícionista-konzervatív vonulaton belül lehet megkülönböztetni a „nyugatosokat” is (a már említett Mihai Ralea, az irodalomtörténész, kritikus Eugen Lovinescu). Ők a nyugati értékek, formák átvételét, mi több, ezek utánzását tartják szükségesnek, de ugyanakkor ezeket a „nemzeti sajátosságokhoz” kell idomítani, az asszimiláló a „nemzeti individuum” – s ekkor már ott vagyunk a kályhánál.

A legújabb nemzedék pedig saját önszervező programjakként hirdeti meg a „nemzeti sajátosság” keresését, kimunkálását (itt sem teljesen világos, hogy mennyire adott véglegezen, s mennyiben alakítható a nemzeti sajátosság), kisugárzását, világmeretű terjesztését és elfogadtatását.

Az ifjú generáció az az elhatározás, hogy egyszerre teremtő gesztussal hozza létre az alkotóját és annak befogadó közegét is, sőt éppen e kulturális föladat ellátására szerveződik meg egységesen. Nézetük szerint: „az öregek létrehozták a politikai-földrajzi Romániát, nekünk a szellemi Romániát kell létrehoznunk”. (Érdemes fölfigyelnünk Kenneth Jowitt megállapítására is, aki a két világháború közötti romániai korszakot a lehető legfilozofikusabb periódusnak látja, merthogy valóban, a föladat a filozófia magasságában éri el teljes értelmét.)

Az ifjak: Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic, Mihail Polihroniade, Mihai Sebastian; lapjauk: a *Vremea*, a *Cuvântul*, a *Gîndirea*; mestereik a filozófusok: Lucian Blaga, Nae Ionescu...

Ez a generáció sietősen, rövid idő alatt óriási dolgot szándékozott létrehozni, hogy átugorjon több évszázad európai ignoranciát, a román kulturális perifériát illően kiművelje, bebizonyítsa, hogy a történelmi esély nem érdemtelenül szakadt rá a románokra. A fiatalok – részben örökölt – nemzeti idealizmusa rendkívül expanzív, legszívesebben az univerzumban időzik.

Olyan szellemi berendezkedésről van szó, amelyik nem tette kritikusan nyilvánvalóvá saját létrejöttének előfeltételeit, és a 30-as években már összetalálkozik a nemzeti szocializmus hasonló, nemzeti reneszánszot, „új embert” gyártani akaró tendenciáival.

A mítosz itt is a társadalmi valóság helyére lép, mert a valóság fölöttébb elviselhetetlen és kiútalan. A modernizáció nem halad, a demokrácia még csak illúzió sem lehet, a hatalom kontrollálatlan és kiszámíthatatlan, a szegénység nagy, az ország elmaradott: a mítosz ellenvalósága pedig fölzsabadító.

B.Z.

Cred că este ingrât cîntărirea faptului cui îi este mai amar-nic tot ceea ce se întîmplă în România lui Ceaușescu.

Mi se pare grotesc și dezgustător cînd, cei care trăiesc în lumea „mai liberă” se jiglesc și se invinuesc unul pe celălalt pentru faptul că, cine și cum acuză dictatura din România. Nu cred că ar fi treaba noastră să comparăm mereu cui îi este mai greu, cine trage bătă scurt și cine pe cel mai scurt.

Convingerea mea: scopul nostru comun poate fi doar ca, alături de stigmatizarea regimului Ceaușescu, să păstrăm și să nu dăm uitării ceea ce a fost valoros și este încă în cultura românilor din România, a maghiarilor din România și a altor naționalități din România.

Să ne amintim și să informăm despre tot ceea ce ne unește și despre toți cei care s-au putut ridica deasupra blestematei dușmăni, și pornind de la interferența comună, s-au străduit să rămînem în Europa, deopotrivă români și maghiari.

În România, pe lîngă oprirarea generală, maghiarii mai sînt loviți aparte și de politica teroristă de asimilare. Nefsemnată consolare: maghiarii din Ardeal pot apela cu speranță la Ungaria în curs de democratizare, de unde pot primi sprijin moral, îmbărbătare. Dar românii la cine

pot apela? Ei nu au o altă Romînie și îi se face rău chiar și la gîndul de ce se va întîmpla cu cultura aceea, cu sistemul moral și de valori, dacă această dictatură inumană va bîntui mai departe.

De aceea, considerăm de datoria noastră ca în măsura posibilităților, să acordăm spațiu tuturor acelor valori artistice și spirituale care în România de astăzi în mod practic sînt suprimate.

Mircea Eliade și Blaga, Ana Blandiana și Dinescu, Cioran și doctorul Hațieganu, Dan Deșliu și Ion Luca Caragiale vor putea doar să îmbogățescă pagina noastră.

Tocmai din acest motiv, salutăm cu bucurie publicația „Agora” apărută, undeva în America, sub redacția lui Dorin Tudoran și care, alături de Eugen Ionesco, Mihnea Berindei, Milovan Djilas, are ca membri ai comitetului de redacție și pe Fejtő Ferenc, Szöcs Géza, Tamás Gáspár Miklós.

Hálátlan dolognak érzem mérlegelni, hogy kinek keserve-sőbb mindaz, ami Ceaușescu Romániájában történik.

Groteszk és visszataszító az, amikor a szabadabb világban élők egymást sértegetik és vádolják azért, hogy ki hogyan ítéli el a romániai diktatúrát.

Nem hiszem, hogy dolgunk lenne hasonlítottatni, kinek rosszabb, ki húzza a rövidet és ki a rövidebbet.

Meggyőződésem: közös célunk csak az lehet, hogy a Ceaușescu-rezsim megbélyezése mellett megőrizzük, és ne hagyjuk feledésbe merülni mindazt, ami érték volt és érték ma is a romániai román, a romániai magyar, a romániai más nemzetiségű kultúrából.

Emlékezzünk meg, tudósítsunk mindarról, ami minket összeköt, és mindazokról, akik az átkos ellenségeskedéseken felül tudtak emelkedni, és egymásrataltságukból kiindulva azon munkálkodtak, hogy Európában maradjunk, románok és magyarok egyaránt.

Romániában az általános elnyomás mellett a magyarságot külön sújtja a terror-asszimilációs politika. Csekély vigasz: az erdélyi magyarság reménykedéssel fordulhat a demokratizálódó Magyarország felé, ahonnan erkölcsi

támogatást, bátorítást kaphat. De kihez fordulhatnak a románok? Nekik nincs még egy Romániájuk, és elképzelni is rossz, hogy mi lesz azzal a kultúrával, erkölcs- és értékrenddel, ha ez az embertelen diktatúra tovább dühöng.

Ezért mi feladatunknak érezzük azt, hogy lehetőségeinkhez mérten teret adjunk mindazon művészeti és szellemi értékeknek, amelyek a mai Romániában gyakorlatilag meg vannak szüntetve.

Mircea Eliade és Blaga, Ana Blandiana és Dinescu, Cioran és Hatieganu doktor, Dan Deșliu és Ion Luca Caragiale a mi lapunkat is csak gazdagabbá tehetik.

Éppen ezért üdvözljük örömmel az Agora című folyóiratot, amely valahol Amerikában, Dorin Tudoran főszerkesztésével megjelenik, és amelynek szerkesztőbizottsági tagja Eugen Ionesco, Mihnea Berindei, Milovan Djilas mellett Fejtő Ferenc, Szöcs Géza, Tamás Gáspár Miklós is.

DAN DEȘLIU

Crucea (de fiecare zi)

Părerile sînt împărțite unii spun c-ar fi fost asemenea literai X gleznele mînilor și picioarelor erau sugrumate în lanțuri pe cele patru speteze sau—mai adesea—agere cuie străpungeau palmele labele răstignind tot restul pe scîndura crudă Osînditul rămînea o bucată de vreme cu capul în piept gînditor pînă ce milostive pasări prindeau să-l strămute treptat șuviță cu șuviță pe celălalt tărîm Eu însă și stiu —mă privește de unde—obiectul aduce mai degrabă c-un semn de-ntrebare pe care pîntuit zi-noapte fiind îl porți totodată în tine pecingine lepră pe suflet fără limită fără nădejde că vei primi vreodată răspuns

Balada vremii de murit

(după Daniel Dandart, poet cvasi-anonim, contemporan cu Comuna din Paris)

„Oh le beau temps où l'on se meurt la bouche bée, l'oeil rêveur...”

Era o vreme de murit ceva ce nu s-a pomenit... Dar unii se-nădrătniceau să dăinuiască în prostie sau poate doar se prefăceau că-s încă vii—sau cine știe Un timp sărit din calendar cu muguri sterpi și rîme droaie Iși legăna peste noroaie alaiul valetidunar În zvon de dric și adieri de flori de răsălaltăieri

Țipau profetic pe sub nori mai mulți cloncani decît cocori Prin aerul de jos ca prin pereții de sticlă translucidă ghiceai tîrîndu-se cretin —miriapodică omidă—bălăbăniind orbecăind învălmășindu-se-n surdina ducîndu-se ca să revină mereu mînați de-un jalnic jînd spre gheața goalelor oglinzi prelungi cortegii de murinzi

voioși pesemne că mai sînt măcar în parte pe pămînt deși în loc de străzi străbat dărăpănate coridoare și-n chip de case la-noonpat i-așteaptă hrube reci și chioare Cei ce intrau nu se-ntrebau de vor mai apuca să iasă în dimineața fumegoasă Cădeau buștean—și se tirau și-n somn pe uliți de coșmar spre-un galantar imaginar

Părea prostesc să te mai miri să-ți faci iluzii—amintiri să depeni—nimenea crezînd c-a fost altminteri altădată și-o să mai fie oarecînd o primăvară-adevărată Copiii se nășteau bătrîni iubiții se urau în pripă Heruvi ciuntii de o aripă ședeau la coadă săptămîni pentru'n pachet de fulgi de ciori Era o vreme—să tot mori

EUGENE IONESCO

...O întrebare

Aș dori să pun o întrebare atît celor ce ne ascultă, cit și altora—cum se face că un criminal care nu are norocul de a fi șef de stat este, uneori, arestat și condamnat, în vreme ce crimele unui șef de stat rămîn nepedepsite. N-ar fi oare datoria noastră să creem un fel de Înaltă Curte, alcătuită din șefi de stat și de guvern, curte care să aibă autoritatea de a judeca un alt șef de stat și de a-l condamna, în cazul în care se dovedește că acesta este un criminal? Ba pe deasupra, un criminal dublat de un incapabil — asemenea unor Bokassa, Amin Dada și a celui mai vulgar și mai răufăcător dintre toți — Ceaușescu.

(Mesaj citit în emisiunea lui Frédéric Mitterrand, dedicată României și transmisă de canalul TF1 al televiziunii franceze, în ziua de 2 decembrie 1987)

...Egy kérdés

Megfogalmazódott bennem egy kérdés, amit most feltennék önöknek — és mindenkinek. Miként létezhet az, hogy a gyilkost, akinek nem adatott meg a szerencse, hogy államfő legyen, általában letartóztatják és elítélik, míg egy államfő gyilkosságai büntetlen maradnak. Vajon nem volna kötelességünk létrehozni egy állam- és kormányfőkből álló törvényszéket, mely bíraskodna és ítélné a gyilkos államfők felett? Főleg abban az esetben, ha ez a gyilkos ráadásul még beszámíthatatlan is, mint Bokassa, Amin Dada, vagy mind között a legkártékonyabb és legközönségesebb — Ceaușescu.

(Ez az üzenet 1987. december 2-án hangzott el a francia televízió TF1-es csatornáján Frédéric Mitterrand Romániának szentelt műsorában.)

Statutul de refugiat

La 14 martie 1989, reprezentantul Ungariei a depus documentul de aderare la Convenția de la Geneva cu privire la refugiați și la Protocolul de la New York din 1967. Protocolul intră în vigoare imediat, în timp ce Convenția, cu 90 de zile mai tîrziu, adică în 12 iunie. Ungaria a devenit al 105-lea stat membru al grupului care de decenii se ocupă cu problemele milioanele de refugiați.

Cine poate primi statutul de refugiat?

Conform Convenției, acesta se acordă persoanei care se află în afara granițelor statului al cărui cetățean este și teama sa de persecuție în propria țară din motive rasiale, religioase sau naționale, din cauza apartenenței la o anumită categorie socială sau a convingerilor sale politice, este bine întemeiată. O altă condiție necesară este faptul că persoana nu poate, respectiv nu dorește datorită fricii de persecuție, să recurgă la protecția țării sale. Solicitantul

este acela care, mai ales în cererea individuală, trebuie să dovedească faptul că teama îi este reală și bine fundamentată. Procurarea dovezilor, desemnarea forului competent, stabilirea termenelor și a căilor de atac sînt de competența exclusivă a fiecărui stat membru. Încă se lucrează la elaborarea lor, dar este sigur că soarta petiționarilor poate fi decisă doar în cadrul unei proceduri legale, fiind asigurată posibilitatea recursului, respectiv a plecării din țară.

Cine nu poate primi statutul de refugiat?

Regulile Convenției nu pot fi aplicate unei persoane despre care în mod temeinic se poate bănuți că a comis o crimă gravă pe plan internațional, respectiv prin acțiunile sale a dăunat scopurilor și principiilor ONU sau dacă, anterior sosirii sale, a comis o infracțiune gravă care nu este de natură politică. Cel care se refugiază nu poate fi retrimis în nici un caz în țara în care viața sau libertatea îi sînt în pericol din cauza motivelor definiției de refugiat, exceptînd cazul cînd, în mod bine întemeiat se poate presupune că pune în pericol securitatea țării pe teritoriul căreia se află, sau a comis aici o infracțiune atît de gravă încît, în urma condamnării, constituie un pericol pentru populația ei.

Drepturi și obligații

Persoana căreia îi s-a acordat statutul de refugiat, trebuie să primească buletinul de identitate și de călătorie care figurează în anexele Convenției. În general, acesta este tipărită în mai multe limbi, este valabil pînă la retragerea lui și cu condiția procurării vizei, da dreptul la călătorii în străinătate, la reîntoarcere și domiciliere în țara primitoare.

Pe scurt, situația juridică a refugiatului se poate caracteriza astfel:

— Este obligat să respecte legile Statului primitor.

— În general, dispune de drepturile asigurate străinilor (drept la proprietate, la muncă, posibilitatea obținerii locuinței, lipsa dreptului de vot, nu poate exercita anumite funcții publice, etc.)

— Face excepție refugiatul căruia statul primitor îi acordă un tratament de favoare, ca unui cetățean propriu.

Istoria statutului de refugiat

Survine dacă refugiatul a obținut o nouă cetățenie și se bucură de protecția statului respectiv sau s-a stabilit din nou de bună voie în țara de origine. Alt motiv mai poate fi și faptul că în țara sa s-au schimbat circumstanțele persecuției și

astfel, dacă se întoarce acasă, nu are nici un fel de dezavantaj.

Lagăre de refugiați sau centre de primire?

Deși în general, statele semnatare ale Convenției înființază lagăre pentru primirea și trierea refugiaților, în Ungaria ministerul de resort a decis evitarea psihizei de lagăr, deci și a denumirii și a metodelor din lagăr. Se preconizează, în măsura posibilităților, asigurarea unor condiții de trai civilizate, facilitarea integrării rapide, respectiv a plecării mai departe.

Principala sarcină a centrelor de primire va fi clarificarea situației juridice, efectuarea examenelor medicale, informarea necesară integrării și începerii unei vieți noi, respectiv facilitarea plecării mai departe. Părți componente ale integrării sînt: acordarea ajutorului pentru a găsi loc de muncă, locuință sau cazare, asistența psihică, punerea în legătură cu organizații sociale și asociații, ajutorul în haine și bani. Si-au anunțat participarea numeroase organizații voluntare (Crucea Roșie, Ordinul Cavalerilor de la Malta, comunități bisericesti, etc.). Să sperăm că locuitorii din Hajdúszoboszló, Békéscsaba și Bicske nu vor refuza pe cei ce sînt în căutarea unui nou cămin.

Die rumäniendeutsche Literatur in den 50er und 60er Jahren

Teil 2

Der 1. Teil des Exkurses (s. die 1. Nummer der Zeitschrift) über die rumäniendeutsche Literatur nach 1945 wurde mit der kurzen Vorstellung von Paul Celan (1920–1970) beendet, dessen Einfluß auf die deutschsprachige Literatur in Rumänien heute noch lebendig ist.

Paul Celan (1920–1970)

TODESFUGE

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie
nachts wir trinken und trinken
wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man
nicht eng
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den
Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein
goldenes
Haar Margarete
er schreibt es und tritt vor das Haus und es blietzen die
Sterne er pfeift seine Rüden herbei
er pfeift seine Juden hervor läßt schaufeln ein Grab
in der Erde
er befiehlt uns spielt auf nun zum Tanz
Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich morgens und mittags wir trinken
dich abends
wir trinken und trinken
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den
Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein
goldenes
Haar Margarete
Dein aschenes Haar Sulamith wir schaufeln ein Grab
in den
Lüften da liegt man nicht eng
Er ruft stecht tiefer ins Erdreich ihr einen ihr andern
singet und spielt
er greift nach dem Eisen im Gurt er schwingt seine
Augen sind blau
stecht tiefer die Spaten ihr einen ihr andern spielt
weiter
zum Tanz auf
Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags und morgens wir trinken
dich abends
wir trinken und trinken
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar
Margarete
dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den
Schlangen
Er ruft spielt süßer den Tod der Tod ist ein Meister
aus Deutschland
er ruft streicht dunkler die Geigen dann steigt ihr als
Rauch in die Luft
dann habt ihr ein Grab in den Wolken da liegt man
nicht eng
Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus
Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken
und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist
blau
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar
Margarete
er hetzt seine Rüden auf uns er schenkt uns ein Grab
in der Luft
er spielt mit den Schlangen und träumt der Tod ist ein
Meister aus Deutschland
dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith

Literaturprodukte aus dieser ersten Zeit manchmal nicht des Verdachts erwehren, daß so mancher, der normalerweise ausschließlich Literaturkonsument gewesen wäre, zum Literaturproduzenten geworden ist. Auch der eine oder andere Autor von Rang ließ sich im Zuge des Neuanfangs zu Agitprop-Versen hinreißen, um in Anthologien seine Solidarität unter Beweise zu stellen. Auch die wenig ergiebige Prosaliteratur dieser Zeit verfehlte meist ihren Leserkreis, stand der thematische Optimismus doch in offenbarem Gegensatz zu den Erfahrungen der eben erst überwundenen Diffamierung.

Nach dem Tod dreier bedeutender Autoren, Adolf Meschendörfer (1877–1963), Oscar Walter Cisek (1897–1966), Alfred Margul-Sperber (1898–1967), die die Nachkriegsjahre noch im Alter miterlebt hatten, erschienen nun Neudrucke ihrer Werke, die zwar keine direkte Nachfolge auslösten, jedenfalls aber schon erreichtes Niveau ermutigend demonstrierten und zumindest für einige Prosatexte Ansatzpunkte lieferten. Die Wahl angemessener Mittel zur Auseinandersetzung mit der Realität der neuen Umwelt war erst möglich, als Mitte der sechziger Jahre kulturpolitisches „Taufwasser“ das Abrücken von eng gesteckten Formen des sozialistischen Realismus und Experimente mit neuen poetischen Techniken erlaubte. Da nun auch die Rezeption bindende deutscher in größerem Umfang möglich wurde, sah sich, wie der junge Banater Autor Richard Wagner (1952) dazu feststellt, „...die Lyrik aus einem Ausnahmezustand in den anderen geführt. Das soll kein Vorwurf sein. Was sie gemacht haben, war das Einüber in die Mittel der Moderne...“ Von den Romanen, die die Themen des neuen Gesellschaftssystems verarbeiteten, sei hier „Drei schwere Tage“ von Franz Storch erwähnt, wo die Neuorganisation der Landwirtschaft im Mittelpunkt steht und sowohl die beruflichen wie auch die persönlichen Schwierigkeiten des Protagonisten zum notwendig guten Ausgang geführt werden. Mit der Revidierung des Minderheitenbewußtseins und der Zeit des Antifaschismus setzen sich die frühen Romane des weitaus fruchtbarsten Prosaschriftstellers, Georg Scherg, auseinander. Es ist ihm nachgesagt worden, in der Nachfolge Meschendörfers zu stehen, was wohl in Siebenbürger Thematik und Sprachform im Frühwerk zutrifft. Obwohl in „Da keiner Herr und keiner Knecht“ (1957) die angebliche Klassenlosigkeit des sächsischen Volksgefüges in Frage gestellt und in „Das Zünglein an der Waage“ (1968) die Situation der sächsischen Intellektuellen, Bürger und Kleinbürger in der Zeit der Nazi-Infiltration dargestellt wird, verleiht der ungebrochen übernommene, bildungsbürgerliche Schreibstil der Vorkriegszeit der Erzählerperspektive merkwürdig anachronistische Züge.

In seinen späteren Romanen zeigt Scherg, der mit Meschendörfer auch ein umfangreiches Bildungserlebnis an europäischen Universitäten gemeinsam hat, seine stilistische Wandlungsfähigkeit in phantasievollen, mitunter etwas manierierten und wohl nicht von allen Lesern nachvollziehbaren Ausflügen in historische und mythologische Bereiche. Daß ihm auch der rumänische Volkston vertraut ist, beweist Scherg in seinem Roman „Paraskiv Paraskiv“ (1976).

Die Tradition der sächsischen Dorf- und Heimatgeschichte wird von Paul Schuster in dem umfangreichen Familienroman „Fünf Liter Zuika“ (1961) in den Dienst neuer Intentionen gestellt. Die scheinbar so behagliche Schilderung der Leiden und Freuden einer sächsischen Bauernfamilie weisen gleichzeitig auf die aufsteigenden Gefahren und Verführungen der Zwischenkriegszeit und die daraus für die Zukunft (die Leser-Gegenwart!) zu ziehenden Lehren. Im engeren Sinne handelt es sich um das Wirkungspotential der Sprache – zu Manipulation, Verschleierung, Verstärkung und Aufklärung. Als durchgehendes Strukturelement hat Schuster aus sächsischer Mundart, Kirchendeutsch und moderner Umgangssprache ein neues Sprachgebilde entwickelt, das dem Leser helfen soll, die feine Grenze zwischen Heimatliebe und Nationalfanatismus, zwischen echter Not und politischer Manipulation, zwischen echtem Dialekt und Kokettieren mit dem Volkstümlichen zu erkennen. „...Er verschandelt ja unsere deutsche Sprache. Statt Februar sagt er Hornung, statt Respekt Gefoltschaftstreue, statt Gott Vorsehung und statt Siebenbürgen Ostrau... ich habe mir vorgestellt, wie diese Worte in unserem Dialekt klingen würden – aber bei Gott, kein einziges läßt sich übersetzen. Unsere Sprache nimmt sie nicht an.“ Inwiefern sich der Wertmesser des etwas lächerlichen Pfarrers auf spätere Schlagwort-Invasionen anwenden läßt, mag der Leser nach guter sächsischer Schulmeisterart für sich selbst ableiten. Paul Schuster, dem auch einige beachtenswerte Erzählungen gelungen sind, lebt heute nicht mehr in Rumänien.

Auch die launigen „Weißkircher-Geschichten“ Hans Liebhardts gehen aus der Sicht des Dorf-Milieus auf allgemein menschliche, aber auch sehr spezifische Probleme der Kriegs- und Nachkriegszeit ein. So wie in vielen Prosatexten auch jüngerer Autoren, wird die enge Welt des unmittelbaren Lebensraumes als vertraute Gegebenheit gesehen, als Idealbild aber energisch in Frage gestellt. – 1968 befaßte sich erstmals Arnold Hauser in seinem Kurzroman „Der fragwürdige Bericht Jakob Bühlmanns“ mit den zwei Jahrzehnte lang nicht zur Sprache gekommen Integrationsschwierigkeiten und schildert die durch den starren Parteiapparat frustrierten Bemühungen eines jungen Rumäniendeutschen um die Eingliederung in die neue Volksrepublik. Der Roman, der jedenfalls einen Markstein auf dem Weg der notwendigen Vergangenheitsbewältigung darstellt, ist auch in Österreich und der DDR erschienen und ins Rumänische und Ungarische übersetzt worden.

N. BANATIUS

A rumäniai német irodalom 1945 után

A rumániai német népcsoport élénk kulturális és irodalmi tevékenységet fejtett ki a két világháború között, melynek azonban 1945-ben hirtelen vége szakadt. A második világháború döntő változásokat hozott, a háborús pusztítások, a menekülés, a deportálás mintegy a felére csökkentette a német nyelvű lakosságot. Midőn a rumániai irodalomban – akárcsak az első világháború után – spontán fellendülés mutatkozott, abban a rumániai németek még nem lehettek jelen. A kivándorlás, a kisajátítások, a kényszer-munkaszolgálatra való elhurcolás a normális életet is lehetetlenné tette, nem beszélve a kultúráról.

Az újrakezdés első lépését jelentette a meglévő értékekhez visszanyúló, ugyanakkor az alapvetően új politikai és társadalmi körülményekre figyelő irodalmi folyóirat, amelyet az antifasiszta ellenállásban aktívan közreműködő német és magyar írók csoportja alapított 1949-ben Temesváron. Ez az orgánus fenn tudott maradni az újjáépítés éveinek külső és belső nehézségei között, később áttelepült az ország fővárosába, Bukarestbe, és *Neue Literatur* címmel a mai napig központi szerepet játszik a német kisebbség irodalmi és kulturális életének valamennyi terén.

A rumániai német irodalom háború utáni periódusát a. alábbi írók neve fémjelzi: az erdélyi szász Adolf Meschendörfer (1877–1963), aki 1907-ben megalapította a *Die Karpathen* nevű brassói kulturális folyóiratot; a bukaresti Oscar Walter Cisek (1897–1966) és a Bukovinából származó Alfred Kittner (szül. 1906-ban), Immanuel Weißglas (1920–1979) és mindeket Alfred Margul-Sperber (1898–1967).

Paul Celan (1920-ban Paul Antschelként a bukovinai Czernowitzban született) 1948-ban elhagyta Bukarestet, és Párizsba költözött. A rumániai német irodalomra gyakorolt hatása máig megfigyelhető.

Paul Celan (1920–1970)

HALÁLFUGA

Isszuk a reggelek szürke tejét napeste is isszuk
délben is isszuk hajnalban is isszuk és éjszaka isszuk,
isszuk és isszuk
sirt ásunk magunknak a légben ott nem feksznük
szorosan majd
Kígyókkal játszik egy ember a házban és ír
és ír ha sötétlik Németországban aranyhajad Margit
ír és a ház elé lép kivillannak a caillagok füttyszóval
hívja a vérebekek
füttyszóval hívja zsidóit elrendeli ássatok sirt a
talajban tánczene szóljon

Isszuk a reggel szürke tejét azt isszuk az éjben
hajnalban is isszuk és délben is isszuk és este is isszuk
isszuk és isszuk
Egy ember lakik a házban kígyóival játszik és ír
ír ha sötétlik Németországban aranyhajad Margit
Hamuszürke hajad Szulamit sirt ásunk a légben ott
nem feksznük szorosan majd
Ordít ez az ember nyomjátok mélyebbre az ásót amott
meg harsogjon az ének
tőre után nyúl pörgeti germán kék szeme villan
nyomjátok mélyebbre az ásót ti meg húzzátok a táncot

Isszuk a reggelek szürke tejét éjszaka isszuk
délben is isszuk és reggel is isszuk és este is isszuk
isszuk és isszuk
a házban lakik egy ember aranyhajad Margit
hamuszürke hajad Szulamit kígyóival játszik
Húzzátok a halálhoz vígabbán üvölti a halál német
nagyemester
szomorúbb hegedüket üvölti füstnek szálltok fel a
légben
nyughattok a fellegeken ott majd nem kell szorosan
heverészni

Isszuk a reggelek szürke tejét éjszaka isszuk
délben is isszuk német nagyemester a halál
este is isszuk hajnalban is isszuk és isszuk
német nagyemester a halál két kék szeme villan
ólmogyóival lödöz ránk célba talál velük mindig
egy ember lakik házadban aranyhajú Margit
uszítja reánk a vérebekek sirt bérelt mindünknek a
légben
kígyóival játszik és képzéleg német nagyemester a
halál
aranyhajú Margit
hamuszürke hajad Szulamit

fordította: FALUDY GYÖRGY

Nach der Ende der 40er Jahre erfolgten öffentlichen Zurücknahme der anfänglich gegen die Deutschen gerichteten Vergeltungspolitik war die Eingliederung in die neue Gesellschaft im privaten wie im literarischen Leben ebenso oft ehrlich angestrebt wie problematisch. Im ersten Jahrzehnt, der Epoche eines dogmatisch starren sozialistischen Realismus, waren ja die begrenzten Themenkreise von Partei, Fortschritt und neuer Gesellschaft so schematisch vorgegeben, daß sie auch in primitiven Formulierungen reproduziert werden konnten, solange sie nur thematisch den Erwartungen von oben entsprachen. Man kann sich bei der Betrachtung der

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ:

Erdély magyar remekíróinak múltbeli serege

Ülök az írógép előtt, és tünődöm. Címeket próbálgatok, és megfordul elmémbe a bevált *kistükör* kifejezés, hiszen Losontzi István Hármas kis tükrétől Beöthy Zsolt híres összefoglalásáig (A magyar irodalom kis-tükre) ez volt számos munka jól választott címe. Aztán mégis a *múltbeli seregek* mellett döntök, a cím Sütő András elhíresedett jajszavából emeltetett ki, megrázóan igaz, és főleg jellemző cím.

„Mert igaz ugyan,” – szól a levél üzenete –: „ma már nem írhatom le nemzeti nyelvünkön: Kolozsvár, Nagyvárad, Segesvár, Marosvásárhely, és azt sem, hogy Zágón, Farkaslaka, ám az én eltörött tollam helyett leírja mindezeket európai érvénnyel Erdély magyar remekíróinak múltbeli serege.”

E múltbeli seregek szemlét akarjuk megejteni. Erdély irodalma mindenkor a hűség irodalma volt. Sütő András döntött: „én maradok, másként nem tehetek”. Ebben a „hiszek, mert lehetetlen” – ’maradok, másként nem tehetek’ hitben osztoztak a Sütő előtt járó nemzedékek. Együtt szól ó „ama hajdani kolozsvárral: ahogy lehet”. Együtt szól ó Reményik Sándorral, aki már 1936. V. 30-án így üzent: „Minden nagy és kicsi Napoleonnak” szólván:

„Egyszer kiderül: ki száll sebesebben
S magasabban: a Lélek vagy a gép.
Egyszer aztán pártunkra áll a szél,
Pártunkra Isten minden ostroma:
Fagy, éhség, dögvész, – és minden elem –
S győzünk mivel a hazánk végtelen”

Végtelen Erdély irodalma is. A közelmúlt egyik irodalomtörténeti tanácskozásán hangzott el a vitathatatlan megállapítás, miszerint lehet, hogy más magyar tájegység nem tarthat jogot önálló irodalmi arc bizonyítására, egy esetben ez vitathatatlan, Erdélynek megszenvedett, igaz, évszázadok építette irodalma van, s irodalma ragyogó, megdönthetetlen építmény.

De melyik Erdélyé?

Talán a nem is létezett – Thaly Kálmán által kiadott Szeőke Ambrusé? Thaly az *Adalékok* című 1872-ben kiadott gyűjteményben tette közzé az epigrammaszerű verset:

„Székelyföld/Mindig zöld./Hazám ott-/Szívem ott./ Jaj
be szép/Székely nép!/Székely vér/Magyar ér.” „Kicsiny
vagy:/Mégis nagy/Hűség ott;/Hideg vagy:/ Mégse
fagy/Szívem ott!”

Thaly nemegyszer 'ajándékozta meg' saját versével az általa rajongva tisztelt kuruc világot. Ez is az ő műve lenne? *Tájékoztató* – azaz tájékoztató című megjegyzésében azt írja, hogy a verset, mely „rövid bár, de gyönyörű apoteosisa a székely hűségnek és hazaszeretetének”, a tudós Kemény József kéziratgyűjteményéből ismeri.

Vagy korábbi századok humanista Erdélye? Mely oly fényes példát állított elénk, mint *Janus Pannonius*?

VÁRAD, e város a tudós Klaniczay Tibor szavaival „a magyar humanizmus első tüzhelye lett”. Itt hangzott el a költő útra induló szava: „Fel hát az útra, társaim, siessünk!” (Búcsú Váradtól című verse)

Csodagyerek volt. Vitéz János unokaöccse, akit 16 éves korára már egész Európa ismert. A humanista Várad papja, a források szerelmese, Mátyás rendfihetetlen híve volt mindaddig, amíg a nagy uralkodó és a püspök érdekei nem ütköztek.

Míg Mátyás Bécs felé terjeszkedve kívánt egy világirodalom részévé válni, Janus és nagybátyja inkább a déli határokat féltette a töröktől. Így került sor köztük végzetes összetűzésre. „A Dunánál vár már jó urunk is” – szól önmagához a cataliai-váradai-múzsáktól nehezen elszakadó költő, aki hűséges a „régireg-i könyvtár” kincseihez, „hol annyi híres író ismerem meg”. Hűséges a költő a Kolozsvári testvérek akkor még álló szoborremekjeihez: „Búcsúzómon töletek, királyi szobrok/a tűz sem foghatott ki rajtatok...” Útjuk kísérőjének pedig László királyt választja:

„Szent László, oltalmaz, s te légy vezérünk;
fel hát az útra, társaim, siessünk!”

A humanista Erdélyt alakították az őt követő püspökök is, *Filipec János* és a kódexremekket készítő *Kálmáncsehi Domonkos*.

Adrianus Wolphardus, a Gyulafehérváron és Kolozsvárott működő kanonok –akit Heltai Gáspár *Enyedi Adorján*nak nevezett – egy század múltán is Janust dicsőíti: „Első példa vagy, arra tanítasz/hogy nem lehetetlen zengni parasztlanton római énekeket.”

Az irodalom bátor és titokzatos szavát leginkább János Zsigmond Erdélyétől tartják számon; s így igaz, hogy erdélyi virága a vallásszabadságos Erdély XVI. századában szökkent szárba.

Ágoston Vilmos 1947-ben született Marosvásárhelyen. Középiskolai tanulmányai után segédmunkásként dolgozott bányában, bútorgyárban, építőtelepeken. A kolozsvári egyetemen tanári diplomát szerzett, majd rádióriporterként dolgozott a marosvásárhelyi területi stúdióban. 1986 óta Magyarországon él.

Részletek a *Húzd a Himnuszt, ne káromkodj!* című könyvéből, amely 1989-ben a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában jelent meg.

Akiknek minden Szilveszterkor kétszer húzzák a Himnuszt.

– Húzd le, az anyád, ha nem akarod, hogy elvigyenek! – Ott állnak a barátok, riadt szemű szomszédok, szülők, rokonok, kezükben a pohár, könnyes a szem, tudja jól mindenki, hogy semmi sem változik, a következő év is éppen olyan nyomasztó lesz, mint az előző, mégis, mégis a vágy, hogy legalább egymást éltsük, köszöntsük, ISTEN ÁLDDMEGA... elharapjuk a szót, nem buggyan ki a könny, görcsösen fogjuk a poharat, HÚZD LE, AZ ISTENIT, tartsd meg a, áldd meg a, hát mi egy órával korábban is ezt tesszük fel lemezen, úgy csempészték át, ROCK AND ROLL borítóban, hogy nehogy meglássák, nehogy elvegyék, ne tudják meg, hogy JO KEDVVEL, BŐSÉGGEL, mi ezt is hallgatjuk, nem szólunk egy szót sem, csak hallgatjuk, fegyelmezetten állnak, nem röhögnek a gyermekek, tudják, itt most valami kimondhatat-

lan, valami mélyen elfojtott, titkos és TILOS, valami lehetetlenül ostobán megdől a kép, elegáns hölgyek és sápadt férfiak, nyomasztóan röhejes az egész, nem is a fennköltség, nem is a szárnyaló magasztosság, hanem a félelem, az örület, hogy HÚZD LE, HÚZD LE, AZ ANYÁD, MÉG MEGHALLJÁK, HÚZD LE AZ isten-áldd-meg-a, tulajdonképpen mitől félték, és miért kell ezt kétszer hallgatni, egyszer, amikor ITT van 12, aztán amikor OTT, ugyanazt a HIMNUSZT, ugyanazt a lemezt, csak egészen másképp, hát nem látjátok, hogy ezzel az egészszel nem megy a világ elébb, nem jó, ha állandóan így éltek, ti, ti, akik a Himnuszt mindig kétszer hallgatjátok, le kell már mondani valamiről, fiam, ne tegyétek ezt, ez már nem segítség, ha tilos, akkor tilos, értsétek a TÖRVÉNYT, ne tegyétek ki magatokat annak, hogy gyanúsak legyetek, még majd azt hiszik rólatok, hogy ezzel akartok tüntetni, mi ellen, miért, mit akartok, mit, jó, tudom, csak annyit akartok, hogy nyugodtan, háborítatlanul és görcsös, visszafojtott, torokba szorult gombóc helyett, egyszerűen,

vidáman, üdén kívánjátok egymásnak a BOLDOG ÚJ ÉVET, meg azt, hogy valami, valaki, akárhogyan is, de tartsa meg szereteteiteket, hát legalább ennyi feltámadás adassék meg nekünk, legalább annyi, hogy azt a rohadt Himnuszt ne kelljen kétszer hallgatni. És mind a kétszer visszatartani a sírást. Mert nem méltó az ilyesmi hozzánk, hát ne sírjátok. De miért kétszer? Miért nem elég nektek is egyszer? Mi ez a mazochizmus, hogy ti mindent betartotok? Máshol egyszer hallgatják, annyi is elég, még az is sok, ha majd megnézek én titeket, ha arra köteleznek, hogy minden SZILVESZTERkor kétszer hallgassátok, kétszer csattanjon a pohár, egyszer bizakodón szomorúan, aztán szomorúan bizakodón, és egyáltalán miben bizakodtok ti, akiket még az IDÓZONA is elhagyott, ti kétszerihimnusz-buzik, hát bögéssel, káromkodással megy-e a világ elébb? Ó, a rohadt...

* * *

Ti miért maradtok? Mire vártok?

Nem mehet el mindenki innen, nem futhat meg mindenki gyáván, rohadt féregként, talán azt akarjátok, hogy ne maradjon itt belőlünk senki, ezért az ösök, ezért a kövek, csillagok, temetők, kopjafák, márványkastélyok, templomok, terek, hogy most mindez itt maradjon, és megfussunk, miénk a KITARTÁS, mi nem tehetünk mást, mi nem mondhatunk le semmiről, ami a MIÉNK, ha itt most csak éppen ezt lehet, hát akkor ezt és így. Mi veletek megszakítunk mindent, és köpünk, jó nagyot köpünk, nyálunk folyik a képetekre, pusztuljatok, arcátlan halottak, meztelen hazugságok és lelketlen, alakoskodó hullák, így illet a szó: TAKARODJATOK. Válasszatok mindig a könnyebbet, kíséjzen átkunk, legyetek örökre HONTALANOK, és ide többet vissza ne jöhessenek, minket többé ne lássatok, rólunk ezután hallgassatok, nem méltó a szóra, aki innen megfutott, fogjátok be a száját, kössétek le a szemét, kiváltságos halottaink így vonulnak némán, fényesen, ne temesse, ne sirassa senki őket, pusztuljanak a lemorzsolódásban, menjenek az örök bizonytalanságba, némán, vakon, befogott pofával idegenül. Forduljon el tőlük mindenki, kiáltson idegent a sorsuk, idegent a testük, ne merje őket befogadni senki, már messziről érezzék a bűzt, a gyáva menekültek szagát, ők azok, akik mentik életüket, hullafoltos, leszakadt arcuk imbolyogjon a tovatűnő tántorgásban, fosszátok meg őket mindentől, csak emlékeiket cipeljék magukkal, és örökre lássák a búcsúra lendülő karok dermedt mozdulatlanságát, a szétszakadó csoportképet. HALÁLHÖRGÉS, SIRALOM ZAJLIK MÁR HELYETTEK. Menjen el az, akinek nincs szüksége ránk. Menjen el, aki minket itthagy, öregeket, bénákat, kiúttalan és gondba merült középkorúakat, riadt-kérdő gyermekszemet, mindent, mindent, amit csak egyszer itt látott, mert nem mehet el innen mindenki, hát maradni is kell, de ti menjetek, pusztuljatok, senki ne maradjon itt közületek, csak menjetek szépen, sorban, mint a Halottak. Nem siratunk titeket. Könnyet nem ejtünk értetek, van nekünk elég bajunk, ti most már megnyugodhattok, de mi lesz velünk? Ti elmentek, és többé nem érdekel, hogy velünk mi lesz, vidám napokra várva mentek el, de SZABADSÁG NEM VIRUL A HOLTNAK VÉRÉBŐL, ti csak menjetek, mi maradunk, és többé nem akarunk tudni rólatok. Takarodjatok.

* * *

Még hogy vissza akar jönni, vissza!

– Miért jönnél vissza, Berci, miért? – néztem a szemébe, de nem láttam semmilyen zavarodottságot, pedig az csak látszana a szemén, csak látszana... – Azt mondták, néhány év múlva visszajöhöttek. Most ott van ránk szükség. Aztán visszajönnék... – Elhallgattunk. Többet nem mertem kérdezni tőle semmit. Aki olyan örült, hogy még mindig azt hiszi, rá SZÜKSÉG VAN VALAHOL, aki nem látja, nem érti, nem érzi, hogy éppen az a mi sorsunk, hogy RÁNK bizony SEHOL nincs szükség, sem itt, sem ott, sem SEHOL, hát aki még mindig nem érzi, hogy éppen azért kell menekülnie, mert rá nincs szükség, és akire nincs szükség, az nemcsak fölösleges, hanem veszélyesen fölösleges, aki meg elmegy, az jobb, ha tudja, nem azért megy el, mintha ott szükség lenne rá, itt nem, nem, azért megy el, mert mennie kell. Mert itt nem maradhat. És aki itt nem maradhat, az legalább ne ámtsa magát azzal, hogy VALAHOL éppen rá van szükség. Aki még ezt sem tudja, hát az jöjjön vissza, vagy még jobb, ha el sem megy. Miért megy el az ilyen? „Azt mondták neki...!” Ki mondta, mikor, miért, ki? Ne akarjon elmenni az ilyen, üljön itt, és várja ki a véget. Hol van rád szükség, Bercikém? Akartam kérdezni gúnyosan kacagva, de nem szóltam semmit, végül is nehéz kérdések ezek, súlyosak, mindenki maga tudja, mivel áltatja magát, nem vehetem el a hitet, a reményt, hogy rá még szükség van a világon, VALAHOL. Csak baj van ezzel a Bercivel, csak baj, és milyen meggyőzően mondja, mint az örültek.

Siebenbürgische Nachrichten

Unabhängiges Monatsblatt zur Lage der siebenbürgischen Minderheiten, dem Schicksal der Flüchtlinge in Ungarn sowie den internationalen Ereignissen in bezug auf Rumänien

Inhalt

- 2
• Gedanken des Redakteurs
• Bekenntnisse eines Mitteleuropäers
• Wie sehen die Österreicher Rumänien und Siebenbürgen?
3
• Exklusivinterview mit dem österreichischen Außenminister Dr. Alois Mock anlässlich der Pariser KSZE-Folgekonferenz
4
• Gespräch mit Fürst Schwarzenberg, Präsident des Helsinkiverbandes, anlässlich der Gründung der Ungarischen Helsinki-Kommission
• Wie Gérard Deprez, Mitglied des Europaparlaments, von der rumänischen Geheimpolizei geschlagen wurde
• Brief von 53 amerikanischen Senatoren an George Bush
5
• Nachrichten und politische Kommentare über Rumänien – 1989. Mai
6
• Analyse der Historikerin Magda Adam über die Geschichte und Wiederherstellungsmöglichkeit der Kleinen-Entente
• Proteste von slowakischen Ungarn und Slowaken gegen die rumänischen Rechtsverletzungen
7
• Imre Szokai, ausenpolitischer Sekretär der USAP, zu den rumänisch-ungarischen Beziehungen und dem Warschauer Pakt
• Jan Urban, Vorsitzender der Charta 77, über den Pragbesuch von Ceausescu
8
• Statistik der nach Ungarn angekommenen Flüchtlinge
• Nachrichten und Informationen für Flüchtlinge
• Das Grab der Ururgrossmutter des Herzogs von Wales in der reformierten Kirche von Erdőszentgyörgy
9
• Wegweiser für siebenbürgische Flüchtlinge
• Fragliche Nachrichten – die Verletzung der Menschen – und Minderheitenrechte in Rumänien
10
• Politisches Essay von György Schöpflin über Siebenbürgen (Fortsetzung aus der vorangegangenen Nummer)
11
• Die Lage des ungarischen Minderheitenunterrichts in Rumänien seit 1918
• Wie hat sich die Gebietsvermehrung Rumäniens auf das rumänische Geistesleben ausgewirkt?
12
• Wir stellen die bedeutendste Zeitschrift der westlichen rumänischen Emigration vor: AGORA (rumänisch und ungarisch)
13
• Die rumänisendeutsche Literatur in den 50er und 60er Jahren (deutsch)
14
• Literarische Seite
16
• Gefährdete siebenbürgische Kirchen aus dem 11. bis 13. Jahrhundert (Fortsetzung)

***

Die Redaktion sendet gegen Entgelt die Übersetzung jeglichen Artikels mit dem Recht auf Nachdruck zu.
Unsere Adresse:
Erdélyi Tudósítások,
H-1399 Budapest, Pf. 260
Ungarn

Reports on Transylvania

paper published monthly: on minorities living in Transylvania, on the fate of the refugees from Romania and on the world events relating to Transylvania and Romania's policy

Contents

- 2
• Editor's thoughts
• Confessions of a Central-European
• How the Austrians see Romania and Transylvania
3
• Exclusive interview with Alois Mock, the Austrian Foreign Minister on the ESC conference, Paris
4
• Conversation with Karl Johannes von Schwarzenberg, Chairman of the International Helsinki Federation, upon the organization of the Hungarian Helsinki Committee
• How Gérard Deprez, Member of the European Parliament, was beaten by the Securitate, the Romanian secret police
• 53 U.S. Senators send a letter to President George Bush
5
• Eyes on Romania – World Events – Political commentaries. May 1989
6
• Historian Magda Adam's analysis on the Little-Entente's history and the possibility of its revival
• Slovakia's Hungarians and Slovaks protest against the violations of human rights in Romania
7
• Imre Szokai, Foreign Secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party, on Romanian – Hungarian relations and on the Warsaw Pact
• Jan Urban, Charta 77 Administrator, on Mr. Ceausescu's visit to Prague
8
• Statistics concerning the refugees arriving in Hungary
• Advertisements – Announcements – Help centers for refugees
• Prince Charles's great-great-grandmother's tomb in the Reformat Church of Erdőszentgyörgy: photos taken inside the church
9
• How to survive in Hungary: what to know in order to settle
• Reports (unconfirmed): violations of human and minority rights in Romania
10
• George Schöpflin's political essay on Transylvania (part 2)
11
• Ethnic Hungarian education in Romania from 1918
• The influence of Romania's territorial expansion on Romanian intellectuals
12
• Presentation of one of the most significant periodicals of the Romanian emigration, AGORA (both in Romanian and Hungarian)
13
• The Fifties and Sixties' German Literature in Romania (in German)
14
• Literary section
16
• Endangered 11th–13th century churches in Transylvania (part 2)

***

If you are interested in any of our articles, we can provide you with required translations, copyright included, for the established fee.
Our address:
Erdélyi Tudósítások,
H-1399 Budapest, Pf. 260,
Hungary

Informations sur la Transylvanie

mensuel concernant la situation des minorités en Roumanie, les événements internationaux concernant la Roumanie, et la sort des réfugiés expatriés

Contenu

- 2
• Les réflexions du rédacteur
• Les aveux d'un centro-européen
• Comment voient-ils les Autrichiens la Roumanie et la Transylvanie?
3
• Un entretien exclusif avec dr. Alois Mock, ministre autrichien des affaires étrangères, au post-congrès de Paris
4
• Un entretien avec le prince Schwarzenberg, président de l'alliance de Helsinki au moment de la formation de la Comitté de Helsinki Hongroise
• Le compte-rendu de Gérard Deprez, membre du Parlement Européen: comment les agents de la Sécurité roumaine l'ont agressé
• 53 membres du sénat américain écrivent une lettre au Président George Bush
5
• Les informations concernant la Roumanie pendant le moi de mai; commentaires politiques
6
• L'analyse de l'historienne Magda Adam de l'histoire de la Petite-Entente et de sa renaissance possible
• Les hongrois et les slovaques de la Slovaquie manifestent contre les violations des droits en Roumanie
7
• Imre Szokai, secrétaire des affaires étrangères du Parti des Travailleurs Socialistes Hongrois sur les relations roumain-hongrois et le Pacte de Varsovie
• Jan Urban, l'administrateur délégué de la Charta 77, sur la visite de N. Ceausescu à Prague
8
• Les statistiques concernant les réfugiés arrivés en Hongrie
• Les annonces et d'autres informations pour les réfugiés
9
• Les choses à savoir par les réfugiés pour s'installer en Hongrie
• Les nouvelles (pas confirmées): violations de droits de l'homme et des minorités en Roumanie
10
• La situation politique en Transylvanie (la suite) par Georges Schöpflin
11
• L'éducation en hongrois en Roumanie depuis 1918
• Quelle était l'influence de l'expansion territoriale de la Roumanie sur les intellectuels roumains
12
• Présentation d'un périodique important de l'émigration roumaine à l'Occident l'AGORA (en roumain et hongrois)
13
• La littérature allemande de la Roumanie dans les années cinquantes et soixantes (en allemand)
14
• Section littéraire
16
• Eglises transylvaniennes des 11–13 siècles menacées

***

Lés rédacteurs pourront faire parvenir n'importe quel article en français contre des frais.
Notre adresse:
Erdélyi Tudósítások,
H-1399 Budapest, Pf. 260,
Hongrie

Informații despre Transilvania

revistă independentă lunară care se ocupă cu situația minorităților din Ardeal, cu problemele refugiaților în Ungaria și cu evenimentele internaționale privind România

Cuprins

- 2
• Reflecțiile redactorului
• Confesiunea unui centru-european
• Cum văd austriecii România și Ardealul
3
• Interviu exclusiv cu dr. Alois Mock despre post-conferința de la Paris
4
• Discuție cu ducele Schwarzenberg, președintele Ligii Helsinki, cu ocazia înființării Comitetului Helsinki Maghiar
• Cum 1-au bătut oamenii poliției secrete române pe Gérard Deprez, membru al Parlamentului European.
• Scrisoarea celor 53 de senatori americani către George Bush
5
• Știri din luna mai în legătură cu România, comentarii politice
6
• Analiza istoricului Magda Adam, despre istoria Micii Antante și posibilitatea reînființării ei.
• Maghiari și slovaci din Slovacia protestează împotriva încălcării legilor din România
7
• Imre Szokai, secretarul secției de relații externe a PSMU, despre relațiile româno-maghiare și despre Tratatul de la Varșovia
• Jan Urban, purtătorul de cuvânt al Chartei '77 despre vizita lui Ceaușescu în Praga
8
• Mormântul străbunicii ducelui de Wales din biserică reformată din Sîngeorgiul-de-Pădure
9
• Sfaturi practice pentru refugiați
• Statistica refugiaților în Ungaria
• Anunțuri și informații utile pentru refugiați
• Știri cu semn de întrebare – violarea drepturilor omului și a minorităților în România
10
• Eseul politic al lui György Schöpflin despre Ardeal (continuare din primul număr)
11
• Situația învățămîntului naționalității maghiare în Ardeal după 1918
• Cum a fost influențată spiritualitatea românească de mărirea teritoriului României
12
• Vă prezentăm una dintre cele mai importante publicații ale exilului românesc: revista AGORA (în limbile română și maghiară)
13
• Literatura germană din România în anii '60 (în limba germană)
14
• Pagina literară
16
• Lista bisericilor din sec. XI–XIII care sînt afectate de politica bulldozerelor (continuare).

***

Contra cost, redacția trimite traducerea oricărui articol cu dreptul de republicare.
Adresa:
Erdélyi Tudósítások,
H-1399, Budapest Pf. 260
Ungaria

Сообщения из Трансильвании

Освещает положение национальных меньшинств, внешнеполитический курс Румынии, рассказывает о судьбе румынских граждан-беженцев в Венгрии.

Содержание

- 2
• Размышление редакции
• Признания одного из жителей Центральной Европы.
• Мнение австрийцев о Румынии и Трансильвании.
3
• Интервью с министром иностранных дел Австрии д-ром Aloisом Мокком о парижской конференции.
4
• Разговор с герцогом Шварценбергом, с председателем Хельсинкского союза о создании венгерского Хельсинкского комитета.
• Члена Европейского парламента Джеральда Депреса избрала румынская секретная служба.
• Письма 53 американских сенаторов президенту США Джорджу Бушу.
5
• Комментарий в связи с майскими событиями в Румынии.
6
• Анализ Магдольны Адам об истории и возможностях Кишантанта.
• Протест венгров, проживающих в Чехословакии и словаков против нарушения прав человека в Румынии.
7
• Мнение секретаря по иностранным делам ВСПИ Имре Сокаи о венгеро-румынских связях и об отношении к Варшавскому договору.
• Руководитель "Харты-77" Ян Урбан о пражском визите Чаушеску.
8
• Объявления, сообщения для беженцев.
• Статистическая информация о беженцах, приехавших в Венгрию.
• Могила прапрабабушки принца Уэльского в реформатской церкви Эрдэсентдёрди.
9
• Беженцам – о получении вида на жительство.
• Новости – ущемление человеческих прав в Румынии.
10
• Политическое эссе Дьёрдя Шёфлина о Трансильвании (продолжение).
11
• Обучение национальных меньшинств в Румынии, начиная с 1918 года.
• Как повлияла политика румынских властей на положение национальных меньшинств в Трансильвании, на судьбу беженцев.
12
• Мы познакомим вас с одним из известнейших журналов Агора, выходящим на венгерском и румынском языках.
13
• Литература на немецком языке в Румынии в 60-ых годах (на немецком языке).
14
• Литературная страничка.
16
• Список церквей, приговоренных к сносу (продолжение).

***

Уважаемые читатели! Если вас заинтересует какая-либо статья из нашего ежемесячника, мы с удовольствием переведем ее на русский язык и вышлем вам.
Наш адрес:
Erdélyi Tudósítások
H-1399 Budapest, Pf. 260,
Венгрия

„Mint Atlantisz, a régelsüllyedt világ,
Halljátok? Erdély harangoz a mélyben.
Elmerült székely faluk hangja szól
Halkan, halkán a tengerfenéken
Magyar hajósok, hallgatózzatok,
Ha jártok ott fenn fürgeteges éjben:
Erdély harangoz, harangoz a mélyben.”

REMÉNYIK SANDOR

Szászhermány

Tisztelt Olvasó!

Azzal a kéréssel fordulunk Önhöz, hogy amennyiben erdélyi útja során útba ejti valamelyik veszélyeztetett templomot, értesítse szerkesztőségünket a műemlék állapotáról. Ha teheti, készítsen fényképet is róla.

A pusztító tervekkel szemben egyetlen fegyverünk a leírt és kimondott szó, a nyilvánosság ereje. A megalapozatlan adatokra épülő közlések ügyünk lejáratására is alkalmasak, ezért mindenkitől csak saját megfigyeléseit, személyes tapasztalatainak leírását kérjük.

magyar név	román név	német név	megye név	kor
150. Nyárádszentimre *	Eremieni		Maros	13-17. sz.
151. Nyárádszentlászló Δ	Sinvasii		Maros	13-14. sz.
152. Nyárádszentmárton Δ	Mitrești		Maros	13. sz.
153. Nyomát Δ	Maiad		Maros	12-13. sz.
154. Oklánd Δ	Ocland		Hargita	13-16. sz.
155. Oltzakadát Π	Săcădate	Sakadat	Szeben	13. sz.
156. Oroszfája *	Orosfaia		Beszterce-Naszód	12-13. sz.
157. Ottomány *	Otomani		Bihar	13-14. sz.
158. Ördögösfüzes *	Fizeșu Gherlii		Kolozs	13. sz.
159. Óthalom #	Vladimirescu		Arad	12. sz.
160. Óraljaboldogfalva *	Sintămăria Orlea		Hunyad	13-14. sz.
161. Pankota #	Pîncota		Arad	12. sz.
162. Páncélcseh *	Panticeu		Kolozs	13. sz.
163. Páva *	Pava		Kovácszna	13. sz.
164. Pelbárthida *	Părhida		Bihar	12-14. sz.
165. Pele *	Becheni		Szatmár	13-19. sz.
166. Petres Π	Petriș	Petersdorf	Beszterce-Naszód	13. sz.
167. Péterfalva #	Petrești	Petersdorf	Fehér	13. sz.
168. Pókakeresztúr *	Păcureni		Maros	13-14. sz.
169. Pusztaszentmárton #	Martinești		Kolozs	13. sz.
170. Radna-Óradna #	Rodna	Roden	Beszterce-Naszód	13. sz.
171. Réty *	Reci		Kovácszna	11-13. sz.
172. Roszcsúr Π	Rusciori	Reussdörf	Szeben	13. sz.
173. Rugonfalva *	Ruganești		Hargita	13-15. sz.
174. Sajószentandrás #	Șieu-Sfințu		Beszterce-Naszód	12-13. sz.
175. Sajóudvarhely *	Șieu-Odorhei		Beszterce-Naszód	13. sz.
176. Sályfa #	Șoala	Schaal	Szeben	12. sz.
177. Sárvasár *	Șaula		Kolozs	13. sz.
178. Sellenberk Π	Șelimbăr	Schellenberg	Szeben	13. sz.
179. Sepsibesenyő *	Pădureni		Kovácszna	13-16. sz.
180. Sepsiköröspatak +	Valea Crișului		Kovácszna	13-17. sz.
181. Siter *	Șiștirea		Bihar	12-13. sz.
182. Somlyóújlak *	Uileacu Simleului		Szilágy	13. sz.
183. Sövényfalva *	Cornești		Maros	13-15. sz.
184. Szamoscikó #	Ticău		Máramaros	13. sz.
185. Szamosfalva +	Someșeni		Kolozs	13-15. sz.
186. Szamosújvárméti *	Mințiu Gherlei		Kolozs	13-14. sz.
187. Szarvaskend +	Cornești		Kolozs	13. sz.
188. Szászfehéregyháza Π	Viscri	Deutschweisskirch	Brassó	12-13. sz.
189. Szászhermány Π	Hărman	Honigberg	Brassó	13-14. sz.
190. Szászkéz Π	Saschiz	Keisd	Maros	13-15. sz.
191. Szásznýires *	Nires		Kolozs	13. sz.
192. Szászorbó #	Gîrbova	Urwegen	Fehér	13. sz.
193. Szászpán Π	Pianu de Jos	Pien	Fehér	13-17. sz.
194. Szászsáros #	Șaroș pe Tîrnava	Scharosch	Szeben	12. sz.
195. Szászszentlászló #	Laslea	Grosslasseln	Szeben	13. sz.
196. Szászfalu Π	Nou	Neudorf	Szeben	13. sz.
197. Szebenrécsa #	Reciu	Rätsch	Szeben	13. sz.
198. Szentbenedek *	Mănăstirea		Kolozs	12. sz.
199. Szentersébet Π	Gusterița	Hammersdorf	Szeben	12-13. sz.
200. Szentjobb #	Șiniob		Bihar	11-15. sz.
201. Szentlélek +	Bisericani		Hargita	13-15. sz.
202. Szék *	Sic		Kolozs	13. sz.
203. Székelyszáldobos #	Doboșeni		Kovácszna	13. sz.
204. Székelyszentmiklós #	Nicoleni		Hargita	13-15. sz.
205. Székelyvaja *	Valenii		Maros	13-17. sz.
206. Szilágyborzás *	Boziș		Szilágy	13-18. sz.
207. Szind Δ	Săndulești		Kolozs	13. sz.
208. Sztrigyszentgyörgy *	Streisîngeorgiu		Hunyad	13. sz.
209. Tamashida #	Târnașda		Bihar	13. sz.
210. Tompaháza *	Rădești		Fehér	13-17. sz.
211. Tóti *	Tăuteu		Bihar	13-17. sz.
212. Ugra Π	Ungra	Galt	Brassó	13. sz.
213. Várfalva Δ	Moldovenești		Kolozs	13-17. sz.
214. Várhegy *	Chinari		Maros	13. sz.
215. Veresmart Π	Roșia	Rotberg	Szeben	13. sz.
216. Vesszód Π	Veseud	Zied	Szeben	13. sz.
217. Vurpód Π	Vurpăr	Burgberg	Szeben	13-15. sz.
218. Zalán *	Zălan		Kovácszna	13-14. sz.
219. Zeykfalva *	Ștrei		Hunyad	13. sz.
220. Zsuk-Alsósuk #	Jucu de Jos		Kolozs	13. sz.

Jelmagyarázat:

- + római katolikus templom
- * református templom
- Δ unitárius templom
- Π evangélikus templom
- ortodox templom
- # romtemplom

Templomok, történelem (2.)

Lapunk első próbaszámának 12-13. oldalán jelent meg Erdély Árpád-kori falusi templomainak listája A-tól N-ig. (Erdély most a Magyarországtól Romániához csatolt területet jelenti.) A táblázat befejező részét itt találja az Olvasó. A közleményhez némi magyarázat is tartozik.

E táblázat pontosan egy évvel ezelőtt készült el, amikor a román kormány „településrendezési” elképzelései a nemzetközi közvélemény figyelmét is fölkeltek. Az Árpád-kori műemlékek kutatójaként szükségesnek éreztem egy lehetőleg teljes lista összeállítását Erdély korai templomairól.

A „szisztematizálásnak” nevezett pusztító terv részleteit nem ismerjük, ezért nem is tudhatjuk pontosan, hogy a listában szereplő templomokat egyenként milyen és mekkora veszély fenyegeti. Elsősorban

az ezres lélekszám alatti falvak vannak veszélyben. (Az előző lapszámában közölt 90%-os arány a 3000 lelket el nem érő települések templomaira vonatkozott.) A megmaradónak nevezett falvak templomai sincsenek biztonságban, mert az elpusztított falvak lakóinak épülő új blokkházak, a sűrűbb beépítés épületei ezek központjait fogják tönkretenni, ahol a templomok és más műemlékek állnak. A reális veszélyre példa Bukarest belvárosa, ahol néhány hét alatt 14 templomot és kolostort romboltak le. Másik példának Gelence kijelölt községközpont az egykori Háromszék, ma Kovácszna megyében. A falu rendezési tervének első változatában a középkori r. k. templom helyére új épületeket rajzoltak. A terv azóta megváltozott, de semmilyen garancia nincs arra, hogy nem térnek vissza az első elképzeléshez a jövőben.

E lap első próbaszámában a kiszedett anyag korrigálására egyszerűen nem volt módom. Az alábbiakban sorszám szerint adom meg a szükséges hibaigazításokat:

8. a kor helyesen: 13-15. sz.;

10. a kor helyesen: 12-13. sz.;

16. a helyes magyar név: Belényes-szentmiklós;

17. a kor helyesen: 13-19. sz.;

54. a magyar név helyes alakja: Fugyivásárhely;

60. a magyar név helyesen: Gyergyóalfalu;

64. itt kimaradt a település német neve, Mönchsdoorf;

68. a falu magyar neve helyesen: Holcmány;

84. a német név helyesen: Grossau.

A megadott megyenevek az 1968-ban létrehozott romániai közigazgatási rendszer szerinti területi elhelyezkedést jelzik.

Óraljaboldogfalva

(-6-8)

Zeykfalva